

ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ

ਉਮਾ ਆਨੰਦ

ਅਨੁਵਾਦ :

ਗੁਲਵੰਤ

ਰੂਪਕਾਰ : ਵੈਜੋਂਤੀ ਰਾਨਾਡੇ

ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁਕ ਟਰੱਸਟ, ਇੰਡੀਆ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

1976 (ਸ਼ੱਕ ਸੰਮਤ 1898)

Reprinted 1988 (*Saka* 1910)

© ਉਮਾ ਆਨੰਦ, 1975

ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ © ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁਕ ਟਰੱਸਟ, ਦਿੱਲੀਆ

Rs. 2.50

Be Prepared (Punjabi)

Published by the Director, National Book Trust, India, A 5 Green Park, New Delhi 110016

ਦੋ ਦੋਸਤ

ਜੇਰ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਟੁਣਕਵੀਂ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ। ਘੰਟੀ ਦੀ ਗੂੰਜਾਰ ਅਜੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ਕਿ ਕਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਠਾਹ-ਠਾਹ ਕਰਕੇ ਚੁਪੌਟ ਖੁੱਲ੍ਹੇ। ਚਹਿ-ਚਹਿ ਕਰਦੇ ਹੱਸਦੇ-ਗਾਉਂਦੇ ਮੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਉਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਪਿੰਜਰਿਉਂ ਛੁੱਟੇ ਪੰਛੀ।

ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਕੋਲ ਦੋ ਮੁੰਡੇ ਮਿਲੇ। "ਸੁਣਾ ਓਏ, ਨਵੀਨ। ਸ਼ੁਕਰ ਐ, ਇਮਤਿਹਾਨ ਮੁੱਕ ਗਏ ਨੇ।" ਦੋਹਾਂ 'ਚੋਂ ਵੱਡੇ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਉਹਦੇ ਹੋਠਾਂ ਤੇ ਮਿੱਠੀ ਮੁਸਕਾਨ ਸੀ। ਉਹ ਖੁਸ਼-ਰਹਿਣਾ, ਰੋਣਕੀ ਮੁੰਡਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

"ਸੁਣਾ ਕਪਿਲ," ਨਵੀਨ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਨਵੀਨ ਪੀਲੇ ਗੰਭੀਰ ਚਿਹਰੇ ਵਾਲਾ ਪਤਲਾ-ਛੋਟਕਾ ਮੁੰਡਾ ਸੀ। "ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਐ, ਤੂੰ ਗਰਮੀ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿਚ, ਮੁੜ ਕੈਂਪ ਤੇ ਜਾ ਰਿਹੈ।"

"ਨਹੀਂ, ਇਸ ਸਾਲ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਕਲ ਪਾਸ ਜਾ ਰਿਹਾਂ, ਜੋ ਸ਼ਿਮਲੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਐਤਕੀਂ ਸਕਾਊਟ-ਮਾਸਟਰ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਪੈਟਰੋਲ (ਟੋਲੀਆਂ) ਚੁਣੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਸਕਾਊਟਿੰਗ ਦੀ ਟੇਨਿੰਗ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਰੀਝ ਹੈ ਨਵੀਨ, ਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪੜ੍ਹਾਈ 'ਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਤੂੰ ਵੀ ਸਕਾਊਟਿੰਗ ਸਿੱਖ ਲਵੇਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਤੂੰ ਤਕੜਾ ਤੇ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ।"

"ਭਈ, ਮਨ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਵੀ ਹੈ," ਨਵੀਨ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ, ਇਹ ਸਭਵ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮੀਂ ਦੁਕਾਨ ਤੇ, ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਐ।"

ਕਪਿਲ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ਆਖਿਆ। ਪਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੀ ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਬੁਰਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਣਗੇ, ਜੇ ਨਵੀਨ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤਾਰਾ ਦੇਵੀ ਚਲਿਆ ਚਲੇ?"

"ਕਿਉਂ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਪਤਾ ਕਰ ਲਓ?" ਮਿਸਟਰ ਕਪੂਰ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਕਪਿਲ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਤਾਵਲੀ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

"ਤਿੰਨ ਕੁ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਕਪਿਲ ਨੂੰ ਚਾਚੇ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ। ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

ਪਿਆਰੇ ਕਪਿਲ,

ਤੇਰਾ ਮਿੱਤਰ! 'ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ।' ਉਹ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਉੱਪਰਲੀ ਕੋਠੜੀ 'ਚ ਠਹਿਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ, ਉਹ ਵੀ ਇਕ ਚੰਗਾ ਸਕਾਊਟ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ "ਕੈਂਪਰਜ਼ ਬੈਜ" ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਤੇਰੀ (ਚਚੇਰੀ) ਭੈਣ ਰੇਖਾ ਹੁਣ ਪੂਰੀ-ਸੂਰੀ 'ਗਾਈਡ' (ਸਕਾਊਟ-ਕੁੜੀ) ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੁੱਕਰੀ ਬੈਜ (ਰਸੋਈ-ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਬਿੱਲਾ) ਲਈ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਤੀਂ ਉਹਨੇ ਕਾਫੇ 'ਚ ਸਾਨੂੰ ਆਲੂਆਂ ਦੀ ਝਲ੍ਹਣ-ਲੱਗੀ ਭਾਜੀ ਤੇ ਧੁਆਂਖ-ਲੱਗਾ ਮਟਰ-ਪੁਲਾਉ ਪਕਾ ਕੇ ਖਾਣ ਲਈ ਦਿਤਾ। ਕਿੰਨਾ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਸੀ! ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਵੀ ਰਿੰਨੂ-ਪਕਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਧੌਂਸ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਉ। ਤੇਰੀ ਚਾਚੀ ਵਲੋਂ ਤੇਰੇ

ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਨੇਹ । ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਤੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ।
ਤੁਸਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ, ਅਸੀਂ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਕਰਾਂਗੇ ।

ਤੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਚਾਚਾ,
ਵਿਜੇ ਕਪੂਰ

ਕਪਿਲ ਬਹੁਤ ਉਤਾਵਲਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ । ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, "ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਜਾ ਕੇ, ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ।"

ਨਵੀਨ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਜਾ ਕੇ, ਜੋ ਕਰਨਾਲ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸੀ, ਕਪਿਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਆਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਸੀ । ਉਥੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੱਜਰੇ ਅੰਨ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਬਿਸਕੁਟਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ।

ਅੱਜ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਨਵੀਨ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸੀ । "ਕਿਉਂ, ਕਪਿਲ; ਧੰਨ ਭਾਗ, ਤੂੰ ਆਇਐਂ ।" ਉਹਨੇ ਅਚੰਭੇ 'ਚ ਆਖਿਆ ।

"ਨਵੀਨ, ਮੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਹੀ, ਤੇਰੇ ਲਈ ਇਕ ਬੁਲਾਵਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ।"

"ਮੇਰੇ ਲਈ ? ਕਿਸ ਪਾਸੋਂ ?" ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਨਵੀਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ।

"ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਮੈਂ ਗਰਮੀ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਆਪਣੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਪਾਸ ਜਾ ਰਿਹਾਂ । ਉਹ ਸ਼ਿਮਲੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੀ. ਟੀ. ਇਨਸਟ੍ਰਕਟਰ ਅਤੇ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਸਕਾਊਟ-ਮਾਸਟਰ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਐ, ਤੂੰ ਵੀ ਸਕਾਊਟ ਏਂ । ਕੀ ਖਿਆਲ ਏ, ਤੇਰੇ ਮਾਪੇ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦੇਣਗੇ ?"

"ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਐ, ਉਹ ਮੰਨ ਜਾਣਗੇ । ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ । ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਪਹਾੜੀ-ਸਥਾਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ।" ਨਵੀਨ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਠਹਿਰ.....ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਂਦਾ ਹਾਂ ।"

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ, ਨਵੀਨ ਦੇ ਮਾਪੇ ਮੰਨ ਗਏ ਸਨ । ਸਗੋਂ ਨਵੀਨ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਕਪਿਲ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, "ਸਾਨੂੰ ਇਹਦੀ ਸਿਹਤ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਐ, ਪਾਣੀ-ਬਦਲ ਨਾਲ ਇਹਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁੱਜ਼ । ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ।"

"ਅਸੀਂ ਐਤਵਾਰ ਸਵੇਰੇ ਛੇ ਵਜੇ ਵਾਲੀ ਬਸ ਚੱਲਾਂਗੇ ਅਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਤਾਰਾ ਦੇਵੀ ਪੁੱਜ ਜਾਵਾਂਗੇ । ਚਾਚਾ ਜੀ ਦਾ ਘਰ, ਤਾਰਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਬੱਸ-ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਮਸਾਂ ਫਰਲਾਂਗ ਕੁ ਉੱਪਰ, ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਹੈ । ਚਾਚੀ ਨੇ ਗਾਂ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਫਾਰਮ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਾਂਗਾ ਕਿ ਨਵੀਨ ਤਕੜਾ ਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜੇ ।" ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ ।

ਕੱਥ ਅਤੇ ਸਕਾਉਟ

ਅਤਵਾਰ ਸਵੇਰੇ, ਛੇ ਵਜੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ, ਦੋਵੇਂ ਮਿੱਤਰ, ਬੱਸ-ਅੱਡੇ ਤੇ ਮਿਲੇ। ਕਪਿਲ ਕੋਲ ਇਕ ਸਾਫ਼-ਸਥਰਾ ਝੋਲਾ (ਸਕਾਉਟਾਂ ਵਾਲਾ) ਅਤੇ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੂਟਕੇਸ ਸੀ। ਨਵੀਨ ਪਾਸ ਕਈ ਇਘੜ-ਦੁਘੜ ਬੰਡਲ ਸਨ।

“ਹੇ ਰੱਬਾ! ਅਹਿ ਕੀ? ਨਵੀਨ ਯਾਰ ਕੀ ਕੁੱਝ ਚੁੱਕ ਲਿਆਇਐ?” ਜਿਉਂ ਹੀ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਬੱਸ ਵਿਚ ਵੜੇ, ਤਾਂ ਕਪਿਲ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਪੁਛਿਆ। ਬੰਡਲ ਉਹਨਾਂ ਕੁਝ ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਥੱਲੇ ਧਕੇਲ ਦਿਤੇ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੀਟਾਂ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਲਏ।

"ਮਾਂ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ", ਨਵੀਨ ਨੇ ਹੱਕਦੇ ਹੋਏ, ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਟੋਕਰੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉੱਪਰ ਧੁੰਹਾਇਆ ਆਖਿਆ। "ਮੇਰੇ ਕੱਪੜੇ ਟੀਨ ਦੇ ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਬਕਸੇ ਵਿਚ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਚਾਚੀ ਜੀ ਲਈ ਹਨ। ਟੋਕਰੀ ਅੱਥਾ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਟੀਨ ਵਿਚ ਵਨ-ਸੁਵੇਨੇ ਬਿਸਕੁਟ ਹਨ ਅਤੇ ਅਹਿ, ਥੈਲਾ, ਨਵੇਂ ਜੁੜ-ਸ਼ੱਕਰ ਦਾ ਹੈ।"

“ਠੀਕ ਐ, ਮੈਨੂੰ ਵਿਸਵਾਸ ਐ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਪੁੱਜਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਅਹਿ ਸਾਡਾ ਕੁਝ ਖਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਵਾਂਗੇ, ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕੁਝ ਨਾਲ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਗਿਲਾ-ਸ਼ਿਕਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।” ਕਪਿਲ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਹੱਸਦਿਆਂ ਆਖਿਆ।

ਐਨ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕੰਡਕਟਰ ਨੇ ਸੀਟੀ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਫੁਰਨ-ਫੁਰਨ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੌਨ-ਭੱਜ ਕੇ ਬੱਸ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਬੱਸ ਤੁਰ ਪਈ। ਦੋਵੇਂ ਮੁੰਡੇ ਜਦੋਂ ਟਿਕ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ, ਤਾਂ ਨਵੀਨ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ‘ਮੈਂ ਸਕਾਊਟ ਹਾਂ।’ ਮੈਨੂੰ ਡਕ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਅਹਿ ਤਾਂ ਦੱਸ, ਭਈ, ਇਕ ਸਕਾਊਟ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹੋ?”

“ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਸਕਾਊਟ ਬਣਿਆਂ, ਹੁਣ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਕੈਡ ਕਲਾਸ ਸਕਾਊਟ-ਟੈਂਸਟ ਪਾਸ ਕਰ ਲਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ, ਕੁਝ ਫਸਟ ਏਡ (ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਖਮੀ ਦੀ ਤੱਤ-ਫੱਟ ਸਹਾਇਤਾ) ਤੇ ਸਿਗਨੇਲਿੰਗ (ਸੰਕੇਤ ਦੇਣਾ) ਵੀ ਸਿੱਖ ਲਈ ਹੈ। ਪਰ ਨਵੀਨ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਕਾਊਟ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਕੱਬ (ਸਕਾਊਟ-ਬੱਚਾ) ਸਾਂ?”

“ਕੱਬ? ਉਹ ਕੀ ਹੁੰਦੇ?”

“ਛੋਟੇ ਸਕਾਊਟ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ‘ਕੱਬ’ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਮਿਲ ਕੇ ‘ਪੈਕ’ (ਟੋਲੀ) ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੱਤਾ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸਾਂ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ‘ਪੈਕ’ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸਾਂ। ਜਦੋਂ ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਕਾਊਟ ਬਣ ਗਿਆ। ‘ਕੱਬ’ ਹੋਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਮਜ਼ਾ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ, ਲਾਰਡ ਬੇਡਨ-ਪਾਵੇਲ ਨੂੰ ‘ਕੱਬਾਂ’ ਦਾ ਫੁਰਨਾ, ਇਕ ਭਾਰਤੀ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਫੁਰਿਆ।

“ਅੱਛਾ, ਲਾਰਡ ਬੇਡਨ-ਪਾਵੇਲ ਕੌਣ ਸੀ ਅਤੇ ਤੂੰ ਕਿਹੜੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?”

“ਲਾਰਡ ਰਾਬਰਟ ਬੇਡਨ-ਪਾਵੇਲ ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਨ ੧੯੦੭ ਵਿਚ ‘ਸਕਾਊਟ-ਲਹਿਰ’ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਿਆ। ਉਹਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਮੁੰਡੇ, ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕੁਦਰਤ ਜਾਂ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਕਿਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੇਵੱਸ ਜਿਹੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਮੁੰਡੇ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰ, ਨਿਡਰ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੋਣਾ ਸਿੱਖਣ। ਉਹਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਮੁੰਡੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿੱਖ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ, ਚੰਗੇ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣ ਸਕਣਗੇ। ਅੱਜ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਕਾਊਟ ਹਨ। ਸਕਾਊਟ-ਲਹਿਰ, ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਾਂਗ ਹੈ।

“ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਇਹ ਰੁੱਡਯਾਰਡ ਕਿਪਲਿੰਗ ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ, “ਦੀ ਜੰਗਲ ਬੁੱਕ” ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ?”

“ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਨੀ ਚਾਹਾਂਗਾ। ਇਹ ਕਾਹਦੇ ਬਾਰੇ ਹੈ?”

“ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਕੋਲ ਉਹ ਕਿਤਾਬ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਸੋ ਤੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇਂਗਾ। ਇਹ ਮੋਗਲੀ ਨਾਮਕ ਇਕ ਪੇਂਡੂ ਮੁੰਡੇ ਬਾਰੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਜੰਗਲੀ ਬਘਿਆੜਾਂ ਦੇ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਕੀਤਾ।”

“ਉਹ ਕਿਵੇਂ?”

“ਹੋਇਆ ਇਉਂ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਮੋਗਲੀ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ, ਉਸ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਉਦੋਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਸ਼ੇਰ ਮਾਰ, ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਗੇੜੇ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਬਲ ਹਟੀ, ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਖਾ ਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ੇਰ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਝਪਟਿਆ। ਪਰ ਉਹਦਾ ਪੈਰ ਅੱਗ ਦੇ ਬੁਝ ਰਹੇ ਅੰਗਿਆਰਾਂ ਤੇ ਜਾ ਪਿਆ। ਉਹਦਾ ਪੰਜਾ ਸੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਪੀੜ ਨਾਲ ਅਰੜਾ ਉਠਿਆ। ਮੋਗਲੀ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ। ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਮਚ ਗਈ। ਇਸੇ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ 'ਚ, ਮੋਗਲੀ ਰਿੜ੍ਹਦਾ-ਰਿੜ੍ਹਦਾ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਆਚ ਗਿਆ। ਇਕ ਬਘਿਆੜੀ ਉਹਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘੁਰਨੇ ਵਿਚ ਲੈ ਗਈ। ਉਥੇ ਉਹ ਬਘਿਆੜੀ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਬਘਿਆੜ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣਾ ਸਿੱਖਿਆ। ਉਹਨੇ ਹੋਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਸੈਣਤਾਂ ਵੀ ਸਿੱਖ ਲਈਆਂ।”

“ਇਹ ਕੁਝ ਉਹਨੂੰ ਕਿਹਨੇ ਸਿਖਾਇਆ?”

ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਮਿੱਤਰਾਂ ਬੁੱਢ-ਸਿਆਣੇ ਰਿੱਛ—‘ਭਾਲੂ’ ਅਤੇ ਚਤੁਰ ਚੀਤੇ—‘ਭਾਗੀਰਾ’ ਨੇ। ਪਰ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਤੂੰ ਤਾਰਾ ਦੇਵੀ ਪੁੱਜ ਕੇ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪ ਪੜ੍ਹੇ।”

ਛੇਤੀ ਹੀ ਬੱਸ ਇਕ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਗੱਭੇ ਜਾ ਕੇ ਰੁਕ ਗਈ।

"ਉੱਚਾਣਾ", ਕੇਡੱਕਟਰ ਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਆਖਿਆ। ਤਿੰਨ ਬੰਦੇ ਉਤਰੇ। ਕੇਡੱਕਟਰ ਨੇ ਮੁੜ ਸੀਟੀ ਵਜਾਈ।

"ਠਹਿਰੋ, ਠਹਿਰੋ!" ਇਕ ਬੁੱਢਾ ਚਿੱਲਾਇਆ।

ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਥੋਂ ਕੇ ਦੇਖਿਆ। "ਛੇਤੀ ਕਰ ਬਾਬਾ," ਉਹਨੇ ਆਖਿਆ, "ਚੜ੍ਹ ਜਾ ਨਾ।"

ਬੁੱਢਾ ਬੱਸ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਮੋਟੀ ਜਿਹੀ ਜਨਾਨੀ ਤੇ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ ਵੀ ਚੜ੍ਹੀਆਂ। ਬੱਸ ਇਕ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਪਈ। ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਪੌਖੜ ਕੇ ਡਿਗ ਪਈ। ਉਹਦਾ ਗੱਡਾ ਇਕ ਸੀਟ ਦੇ ਸਿਰੇ ਨਾਲ ਜਾ ਵੱਜਾ ਅਤੇ ਝਰੀਟਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ।

"ਕੇਡੱਕਟਰ! ਕੇਡੱਕਟਰ ਸਾਹਬ!" ਬੁੱਢਾ ਕੂਕਿਆ "ਬੱਸ ਰੋਕੋ, ਰੋਕੋ ਨਾ।"

"ਬੱਸ ਤਾਂ ਹੁਣ ਅਗਲੇ ਸਟਾਪ ਤੇ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਰੁਕੇਗੀ, ਬਾਬਾ, ਦੜ ਵੱਟ ਜ਼ਰਾ।" ਕੇਡੱਕਟਰ ਨੇ ਆਖਿਆ।

ਕੁੜੀ ਹੋਰ ਵੀ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋਣ-ਚਿੱਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ। "ਉਈ ਮੇਰੇ ਰੱਬਾ, ਜ਼ਖਮ 'ਚੋਂ ਤਾਂ ਲਹੂ ਵਗ ਰਿਹਾ।" ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾ ਨੇ ਘਬਰਾ ਕੇ ਆਖਿਆ।

ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਉੱਤੇ ਦੀ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਆਖਿਆ, "ਮੈਂ ਕੁਝ ਉਹੜੇ-ਪੁਹੜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।" "ਨਵੀਨ ਮੇਰਾ ਥੈਲਾ ਫੜਾਈ ਨਾ ਜ਼ਰਾ।" ਕਪਿਲ ਨੇ ਥੈਲਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਬੜੀ ਸਫਾਈ ਨਾਲ ਪੈਕ ਕੀਤੇ ਇਕ ਬਕਸੇ 'ਚੋਂ, ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਕੱਢੀ। "ਮੈਂ ਜ਼ਖਮ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਸਾਫ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ," ਉਹਨੇ ਆਖਿਆ। "ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਵਿਚ ਸਪਿਰਟ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਲੱਗੇਗੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮਿੰਟ ਕੁ ਹੋਰ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜੀ ਰੱਖੋਗੇ?"

ਕਪਿਲ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਕੁ ਹੁੰ ਕੱਢੀ। ਉਸ ਉਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿੰਨੀ ਸਪਿਰਟ ਪਾਈ ਅਤੇ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਪਰ ਤਕੜਾ ਹੋ ਕੇ ਜ਼ਖਮ ਸਾਫ ਕੀਤਾ। ਕੁੜੀ ਰੋਣ-ਰੋਣ ਹੀ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕਪਿਲ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਕੱਢੀ। ਉਹ ਪਾਣੀ ਵਰਗੀ ਲਾਲ ਦੁਆਈ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। "ਲੈ, ਦੇਖਦੀ ਰਹਿ" ਉਹਨੇ ਹੱਸਦਿਆ-ਹੱਸਦਿਆਂ ਆਖਿਆ "ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਗੱਡੇ ਨੂੰ ਗੂੜ੍ਹਾ ਲਾਲ ਰੰਗ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹਾਂ, ਐਨ ਤੇਰੀ ਫਰਾਕ ਵਰਗਾ" ਅਤੇ ਇਹ ਆਖਦਿਆਂ-ਆਖਦਿਆਂ ਉਹਨੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਗੱਡੇ ਤੇ ਲਾਲ ਦੁਆਈ ਲਾ ਦਿਤੀ।

“ਕਾਕਾ, ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਿਵੇਂ ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ
 ਏਂ। ਡਾਕਟਰੀ ਦਾ ਵਿੱਦਿਆਰਥੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।” ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ
 ਨਾਲ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ।

ਕਪਿਲ ਹੱਸ ਪਿਆ। “ਬਾਬਾ, ਮੈਂ ਅਜੇ ਮਸਾਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ
 ਮੈਂ ਇਕ ਸਕਾਊਟ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਸਕਾਊਟਾਂ ਦਾ ਮਾਟੋ ਹੈ, ‘ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ
 ਰਹੋ।’ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਫਰ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਫਸਟਏਡ ਕਿੱਟ ਤੇ ਕੁਝ ਸੰਦ-ਅੰਜਾਰ
 ਨਾਲ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ।”

“ਅੱਛਾ ! ਤਾਂ ਤੂੰ ਸਕਾਊਟ ਏਂ !” ਬੁੱਢਾ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, “ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਐ।
 ਪੰਨਵਾਦ।”

ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਬੱਸ ਰੁਕੀ। “ਕਾਲਕਾ”, ਕੰਡਕਟਰ ਨੇ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ
 ਆਖਿਆ।

ਬੁੱਢਾ, ਮੋਟੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਤੇ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ—ਤਿੰਨੋਂ ਉੱਤਰ ਗਏ।
 ਕੰਡਕਟਰ ਨੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੱਸ ਵੀਹ ਕੁ ਮਿੰਟ ਰੁਕੇਗੀ, “ਚਾਹ-
 ਪਾਣੀ ਪੀ ਲਉ।”

“ਨਵੀਨ, ਆ ਕੁਝ ਪੂਰੀਆਂ-ਸੂਰੀਆਂ ਖਾ ਲਈਏ” ਕਪਿਲ ਨੇ ਬੱਸ ‘ਚੋਂ
 ਬੱਲੇ ਉੱਤਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਨੇੜੇ ਦੀ ਇਕ ਦੁਕਾਨ ਵਲ
 ਹੋ ਤੁਰੇ।

“ਤਾਰਾ-ਫਾਰਮ”

ਕਾਲਕਾ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦਾ ਸਫ਼ਰ, ਨਵੀਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾ ਇਕ ਹੈਰਾਨੀਆਂ-ਭਰਿਆ ਸੀ। ਸੜਕ ਸੱਪ-ਵਲ ਖਾਂਦੀ, ਹੇਠਾ-ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਦੀ, ਵਲ-ਵਲੇਵਿਆਂ ਭਰੀ ਸੀ। ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਤਿੱਖੇ ਮੋੜ ! ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਮੋੜ ਤੇ, ਦੂਰ ਦਿੱਸ-ਹੋਏ ਤਕ ਪੱਸਰੇ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਿਲਸਿਲੇ। ਪਹਾੜ ਜਿਵੇਂ ਆਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ ! ਧੁੱਪ ਭਾਵੇਂ ਕਾਫ਼ੀ ਤਿੱਖੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਠੰਢੀ-ਸੀਤ ਸਮੀਰ ਨਵੀਨ ਦੇ ਕਣ-ਕਣ 'ਚ ਇਕ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਕਾਂਝਾ ਛੇੜ ਗਈ। ਨੀਵੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਤੇ ਉੱਗੇ ਮਲਿਆਂ-ਝਾੜੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ, ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉੱਚੇ-ਲੰਮੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ, ਅਚਨਚੇਤੀ ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਫੁੱਲ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ।

‘ਕਿੰਨਾ ਸੋਹਣਾ ਜੰਗਲ ਐ !’ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਕੂਕ ਉੱਠਿਆ ।
 “ਅਹੁ, ਉੱਚੇ ਲੰਮੇ ਕਾਲੇ ਰੁੱਖ ਇਉਂਦਾਰ ਦੇ ਹਨ। ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ
 ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਸੂਈਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।” ਕਪਿਲ ਨੇ
 ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ।

“ਅਤੇ ਲਾਲ ਫੁੱਲ ! ਕੀ ਇਹ ਗੁਲਾਬ ਹਨ ?”
 ਕਪਿਲ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪਿਆ । “ਨਹੀਂ ! ਨਹੀਂ ਯਾਰ ! ਇਹ ਮਰੂਏ
 ਦੇ ਫੁੱਲ ਹਨ। ਮਈ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਇਹ ਫੁੱਲ ਭਰ-ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇੰਜ
 ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਹੁਣ, ਜੂਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਗੋਂ
 ਘੱਟ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ।”

“ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਫੁੱਲ-ਬੂਟਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਤੂੰ ਸਕਾਊਟ-ਲਹਿਰ
 ਤੋਂ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।” ਨਵੀਨ ਨੇ ਕਪਿਲ ਨਾਲ ਕੁਝ ਛੇੜ-ਖਾਨੀ
 ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ ।

“ਹਾਂ, ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਸੱਕ ਐ। ਮੈਂ ‘ਨੇਚਰ-ਬੈਜ’ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ
 ਹੋਇਐ।” ਦੋਵੇਂ ਮੂੰਹ ਭੇਠਾਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ। “ਦੇਖ, ਅਹੁ ਰਹੀ ਸਾਹਮਣੇ
 ਤਾਰਾ ਦੇਵੀ”, ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਅਸੀਂ ਪੁੱਜ ਗਏ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ
 ਐ, ਉਹ ਲੋਕ ਜ਼ਰੂਰ ਬੱਸ-ਅੱਡੇ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।”

ਅਤੇ ਸਚ ਮੁੱਚ, ਜਿਉਂ ਹੀ ਬਸ ਰੁਕੀ ਇਕ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ,
“ਅਹੁ ਰਿਹਾ, ਕਪਿਲ ਵੀਰਾ !”

ਬਾਰਾਂ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਕੁੜੀ ਨੇ ਖੱਸ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ
ਧੌਂਹ ਦੇ ਕੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵੜੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਗੱਤਾਂ ਸਨ, ਜੋ ਲੱਕ ਤਕ ਲਮਕ
ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਲਿਸ਼-ਲਿਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਅਨੋਖੀ
ਚਮਕ ਸੀ।

“ਉਹ ! ਰੇਖਾ ! ਕਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਹੋ ਗਈ ਏਂ ਤੂੰ !”

“ਪਰ ਤੇਰੇ ਜਿੱਡੀ ਨਹੀਂ।” ਉਹਨੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਆਖਿਆ,

“ਅਹਿ ਟੋਕਰੀ ਮੈਂ ਲੈ ਚਲਦੀ ਆਂ।”

“ਇਹ ਨਵੀਨ ਐ। ਚਾਚੀ ਲਈ ਢੇਰ ਸਾਰਾ ਨਿਕ-ਸੁਕ ਲਿਆਇਆ ਹੈ।
ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਕਿੱਥੇ ਹਨ ?”

“ਮੈਂ ਐਧਰ ਹਾਂ,” ਖੁਸ਼ੀ-ਭਰੀ ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, “ਗੱਲਾਂ ਬੰਦ ਕਰੋ।
ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਮਾਨ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਈਏ।”

ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਬਕਸੇ ਤੇ ਬੰਡਲ ਬਾਹਰ ਕੱਢੇ, ਬਸ ਸਿਮਲੇ ਵਲ
ਤੁਰ ਪਈ।

"ਵਾਹ ਭਈ ਕਪਿਲ", ਚਾਚੇ ਨੇ ਕਪਿਲ ਦੀ ਪਿੱਠ ਥਾਪੜਦਿਆਂ ਆਖਿਆ,
"ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਤਕੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਏਂ, ਲੱਗ-ਭਗ ਮੇਰੇ ਜਿੱਭਾ ਉੱਚਾ-ਲੰਮਾ।"

"ਇਹ ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਨਵੀਨ ਐ, ਚਾਚਾ ਜੀ।" ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ।

"ਮੈਨੂੰ ਦੇਖੋ ਬੁਲਾਣ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ", ਨਵੀਨ ਨੇ ਸੰਗਦਿਆਂ-ਸੰਗਦਿਆਂ ਆਖਿਆ।

"ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ" ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਆਖਿਆ।

"ਭਈ ਕਪਿਲ, ਇਮਤਿਹਾਨ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਰਹੇ?"

"ਮ.....ਮੈਂ.....ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਪਰ ਨਵੀਨ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਛੱਸਟ ਆਏਗਾ।" ਕਪਿਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੀ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹ ਤੰਗ-ਸੌੜੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਉੱਪਰ ਵਲ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ, ਅੱਠਾਂ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਦੌੜੇ-ਦੌੜੇ ਹੋਠਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਆਏ।

"ਲਉ ਅਹੁ, ਰਾਮੂ ਤੇ ਰਾਣੀ ਵੀ ਆ ਗਏ", ਰੇਖਾ ਨੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, "ਉਹ ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਨ ਲਈ, ਆਪਣਾ 'ਭਲਾ ਕੰਮ' ਕਰਨ ਦੀ ਰਿਹਾਜ਼ ਕਰਨਗੇ।"

"ਕੀ ਮਤਲਬ?" ਨਵੀਨ ਨੇ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ।

"ਕੀ ਤੂੰ ਸਕਾਉਟ ਨਹੀਂ?" ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਨ.....ਨ.....ਹੀਂ ਜਨਾਬ.....ਅਜੇ ਨਹੀਂ....." ਨਵੀਨ ਨੇ ਬਥਲਾ-ਬਥਲਾ ਕੇ ਆਖਿਆ।

ਰੇਖਾ ਨੇ ਗਲ ਟੁੱਕ ਕੇ ਆਖਿਆ, "ਰਾਮੂ ਇਕ 'ਕੱਥ' ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜੋੜੀ ਭੈਣ-ਰਾਣੀ ਇਕ 'ਬੁਲਬੁਲ'। 'ਕੱਥ' ਤੇ 'ਬੁਲਬੁਲ' ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਨ ਵਿਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪੁੰਨ ਦਾ ਇਕ ਕੰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜੋੜੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਸ ਤਾੜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ—ਮਿਸਟਰ ਰਾਉ, ਤਾਰਾ ਦੇਵੀ ਰੇਲਵੇ-ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਇਨਚਾਰਜ ਹਨ।"

ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਰਾਮੂ ਤੇ ਰਾਣੀ—ਦੋਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਗਏ।
"ਲਿਆਉ ਵਿਜੇ ਅੰਕਲ, ਅਹਿ ਬੰਡਲ ਮੈਂ ਲੈ ਚੱਲਦੀ ਹਾਂ।" "ਰੇਖਾ ਦੀਦੀ, ਅਹਿ ਬਕਸਾ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ।" ਉਹਨਾਂ ਹਉਂਕਦਿਆਂ-ਹਉਂਕਦਿਆਂ ਬੜੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਆਖਿਆ।

"ਠਹਿਰੋ.....ਠਹਿਰੋ.....ਇਕ ਮਿੰਟ ਰੁਕੋ। ਰਾਮੂ.....ਅਹਿ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਭਈ। ਤੁਹਾਡਾ ਸਲੀਕਾ ਕਿੱਥੇ ਗਿਆ? ਪਹਿਲਾਂ ਕਪਿਲ ਵੀਰੇ ਨੂੰ ਨਮਸਤੇ ਕਰੋ," ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਟੋਕਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, "ਅਤੇ ਇਹ ਹੈ ਕਪਿਲ ਦਾ ਦੋਸਤ, ਨਵੀਨ।"

ਬੱਚੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ, "ਲਿਆਉ.....ਅਸੀਂ ਕੁਝ

ਮਦਦ ਕਰੀਏ ।”

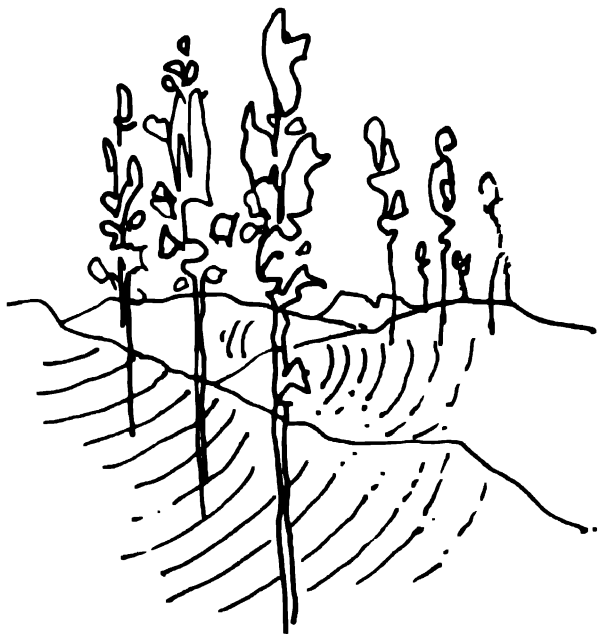
“ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ”, ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ । “ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਅਹਿ ਬੰਗ ਲੈ ਚਲੋ । ਪਰ ਦੇਖਣਾ, ਕਿਧਰੇ ਸੁੱਟ ਨਾ ਦੇਣਾ ।”

ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਗਏ, ਵਧਦੇ ਗਏ ।

“ਲਉ..... ਅਸੀਂ ਪੁੱਜ ਗਏ....., ਤਾਰਾ ਫਾਰਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ‘ਜੀ ਆਇਆਂ’ ਆਖਦਾ ਹੈ”, ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਖਿੜਕ-ਗੇਟ ਖੋਲ੍ਹਦਿਆਂ ਆਖਿਆ । ਗੇਟ ਤੋਂ, ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਫਰਸ਼ ਵਾਲਾ ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਰਾਹ, ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਘਰ ਤਕ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ ਢਾਲਵੀਂ, ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਸੀ । ਨਵੀਨ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਪੁਕਾਰ ਉੱਠਿਆ, “ਵਾਹ, ਇਹ ਤਾਂ ਨਿਰੀ-ਪੁਰੀ ਇਕ ਕੁਟੀਆ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ।”

ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਕਮਰਾ ਅਹੁ, ਐਨ ਉੱਪਰ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਤਿਕੋਣੀ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਛੱਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕਪਿਲ ਨੇ ਉਪਰਲੀ ਕੋਠੜੀ ਵਲ ਦਿਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਰਾਮੂ ਤੇ ਰਾਣੀ ਹਫ਼ਦੇ, ਸਾਹੋ-ਸਾਹ ਹੋਏ, ਡਿਉਢੀ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਰਾਮੂ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਅਸੀਂ ਬੰਗ ਉੱਪਰ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਹੀ ਲੈ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ,” ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ, ‘ਪੁੰਨ ਦਾ ਕੰਮ’ ਕੁੱਝ-ਕੁੱਝ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਜਿਹਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ।

ਇਕ ਅਨੁਭਵੀ ਆਦਮੀ

ਰਾਮੂ ਤੇ ਰਾਣੀ ਦੀ ਜੋੜੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਚੋਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਫਾਰਮ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲੁਆਇਆ ਜਾਵੇ। ਫਾਰਮ ਬਹੁਤਾ ਵੱਡਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰੋਚਕ ਤੇ ਵਿਚਿੱਤਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸਨ। ਘਰ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਸਬਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਕਿਆਰੀਆਂ ਸਨ। ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ, ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਮੁਰਗੀ-ਖਾਨਾ ਸੀ, ਜੋ ਲੱਕੜ ਦੇ ਚੌਖਟਿਆਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਤਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਲੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੇ ਬਕਸਿਆਂ ਵਰਗੇ ਦੜਬੇ ਸਨ। ਫਰਸ਼ ਤੇ ਬੜੀ ਸੁਚੱਜਤਾ ਨਾਲ, ਲੱਕੜ ਦਾ ਤਾਜ਼ਾ ਬੁਰਾਦਾ ਵਿਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਜੋੜੀ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, "ਆਂਡੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੈ।"

ਰੇਖਾ ਨੇ ਜਾਲੀ ਵਾਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, "ਮੈਨੂੰ ਭਰ ਹੈ, ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਕੁੱਝ ਹਿੱਲਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ 'ਪਾਪਾ' ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਵੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਰੁੱਝੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।"

ਕਪਿਲ ਨੇ ਚੁਲਾਂ ਨੂੰ ਹਿਲਾ-ਜੁਲਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, "ਐਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੋਚਲ ਨਾ ਦੇਣੀ। ਮੈਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਬਸ ਦੋ-ਚਾਰ ਨਵੇਂ ਪੇਚ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਸੰਦ-ਕਿੱਟ (ਸੰਦਾਂ ਵਾਲਾ ਬੈਲਾ) ਹੈ ਹੀ।"

ਨਵੀਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਵਲ ਸਲਾਘਾ-ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ। ਕਪਿਲ ਕੀ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ! ਇਹ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਾਰੀਗਰੀ ਕਿੱਥੋਂ ਸਿੱਖੀ ਸੀ। ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ, ਇਹ ਸਭ ਉਸ ਦੀ ਸਕਾਉਟ-ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਸੀ।

"ਗਾਂ ਕਿੱਥੇ ਗਈ?" ਕਪਿਲ ਨੇ ਮੁਰਗੀ-ਘਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖਾਲੀ ਪਏ ਢਾਂਚੇ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਉਹ ਵਿਚਾਰੀ ਤਾਂ, ਪਿਛਲੇ ਸਿਆਲ 'ਚ ਮਰ ਗਈ ਸੀ," ਰੇਖਾ ਨੇ ਆਖਿਆ। "ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਜਸਵੰਤ ਦੀ ਡੇਰੀ ਤੋਂ ਦੁੱਧ-ਮੱਖਣ ਚੋਖਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

"ਵਾਹ.....! ਵਾਹ!" ਕਪਿਲ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਆਖਿਆ। "ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਰਸੰਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਸਵੰਤ ਦੇਥੇ ਹੈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸਕਾਉਟ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ-ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਲਈ ਬਾਹਰ ਕੈਂਪਿੰਗ ਤੇ ਲੈ ਚੱਲੇ।"

"ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ ਚੱਲੇਗਾ। ਪਰ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਅੰਦਰ ਚਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਖਾ-ਪੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।" ਰੇਖਾ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਸੋਈ ਵਲ ਲਿਜਾਂਦਿਆਂ ਆਖਿਆ।

ਕਿਚਨ ਵਿਚ ਨਵੀਨ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮੇਜ਼ ਪਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬੈਂਚ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕ ਫੱਟਾਂ, ਲੱਕੜ-ਜੜੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਫਿੱਟ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਰੇਖਾ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਖਾਣਾ ਪਰੋਸਿਆ ਅਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਥਾਲ ਤੇ ਲੱਸੀ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਲੈ ਕੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜਾ। ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਖਾਣਾ ਖਾ ਚੁੱਕਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਨਵੀਨ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜਣੇ, ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਜੂਠੇ ਭਾਂਡੇ ਚੁੱਕ ਕੇ 'ਸਿੱਕ' (ਬਰਤਨ ਧੋਣ ਵਾਲਾ ਕੁਬੱਚਾ) 'ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਅਤੇ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਬਰਤਨ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੇ। ਇਉਂ ਰੇਖਾ ਦੀ ਮਾਂ ਲਈ, ਸਿਵਾਏ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਬਰਤਨਾਂ ਦੇ, ਹੋਰ ਭਾਂਡੇ ਧੋਣ ਦਾ ਵਾਧੂ ਕੰਮ

ਨਾ ਰਿਹਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ, ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਥਾਲ ਆਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਧੋਤਾ, ਉਹ ਕਪਿਲ ਨੂੰ ਥਾਲ ਧੋਂਦਿਆਂ ਗੁਹ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਫਿਰ..... ਉਹਨੇ ਬੜੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਥਾਲ ਧੋਤਾ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ 'ਸਿੱਕ, ਦੇ ਉੱਪਰ ਰੈਕ ਤੇ ਉਲਟੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨੇ ਕਪਿਲ ਤੇ ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਇਹ ਪੱਕ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਪਰ ਤੱਕਿਆ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਕਪਿਲ ਦੇਖ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। "ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਿੱਖ ਜਾਵਾਂਗਾ।" ਉਹਨੇ ਆਖਿਆ।

"ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਜ਼ਰੂਰ ਸਿੱਖ ਜਾਵੇਂਗਾ।" ਕਪਿਲ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ, ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੁਆਲੇ ਵਲਾਂਦਿਆਂ ਆਖਿਆ। "ਆਓ, ਆਪਣਾ ਸਾਮਾਨ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖ ਲਈਏ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਮੁਰਗੀ-ਖਾਨੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਠੀਕ ਕਰਾਂਗੇ।"

ਸਕਾਉਟ-ਕੈਂਪ

"ਏਥੇ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਅੰਖਾ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ," ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਆਥਣ ਵੇਲੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ। "ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ, ਵਧੀਆ ਤਾਂ ਇਹੀ ਰਹੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਕਾਉਟ-ਕੈਂਪ ਤਕ ਘੁੰਮ-ਫਿਰ ਆਈਏ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਉਥੇ ਮੁੰਡੇ-ਭੈਣਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੈ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਇਨਸਟ੍ਰਕਟਰਾਂ ਦਾ ਕੋਰਸ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਕੈਂਪ ਦਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।"

ਦੋਵੇਂ ਮੁੰਡੇ, ਰੇਖਾ ਤੇ ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ, ਸੋਘਣੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਜਾਂਦੀ ਇਕ ਤੰਗ-ਸੌੜੀ ਛਾਂਦਾਰ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਦੀ ਤੁਰਦੇ ਗਏ, ਤੁਰਦੇ ਗਏ। ਤੁਰਦੇ-ਤੁਰਦੇ ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਅੱਪੜੇ। ਨਵੀਨ ਅਜਿਹੀ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ, ਸਮਤਲ ਥਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੀ ਤਾਂ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇਹ ਥਾਂ ਪਰੇਡ-ਗਰਾਊਂਡ ਵਰਗੀ ਸੀ। ਗਰਾਊਂਡ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਰਕੇ, ਲੱਕੜ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਕੁਝ ਬੈਂਚਾਂ ਪੜੀਆਂ ਸਨ।

"ਨਵੀਨ ਇਹ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਕਾਉਟ ਕੈਂਪ ਲਈ ਆਏ ਸਾਂ," ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ। "ਆ ਮੇਰੇ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਖਾਣ-ਕਮਰਾ ਤੇ ਕੈਬਿਨਜ਼ (ਕੋਠੜੀਆਂ) ਵਿਖਾਵਾਂ।"

ਇਕ ਝੋਂਪੜੀ ਮੇਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਸਟੁਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਹਰੇਕ ਸੈਂਟ ਗੂੜ੍ਹੇ ਸ਼ੱਖ ਰੰਗ ਦਾ ਸੀ—ਕੋਈ ਪੀਲਾ, ਲਾਲ ਜਾਂ ਹਰਾ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਨੀਲਾ। ਉਹ ਬੜੇ ਖੁਸ਼-ਖੁਸ਼ ਜਾਪ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੋਣ-ਕੈਬਿਨਾਂ ਵਿਚ, ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਥਰੀ-ਟਾਇਰ ਫੱਟੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਰੇਲ ਦੇ ਡੱਬਿਆਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਵੀਨ ਵੇਖ ਕੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਉਹਨੇ ਕਪਿਲ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, "ਭਈ, ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ 'ਚ ਬੜਾ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ?"

"ਹਾ, ਮੈਂ ਏਥੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਦਿਨ ਕੱਟੇ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।"

ਦੋ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਗੋਲ-ਮਟੋਲ ਚਿਹਰੇ ਕੈਬਿਨ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਝਾਕ ਰਹੇ ਸਨ।

"ਇਹ ਜੋੜੀ ਕਿਥੋਂ ਆ ਟਪਕੀ?" ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ।

"ਅਸੀਂ ਉਹਨੂੰ 'ਪਾਉ-ਵਾਉ ਸਰਕਲ' (ਸਕਾਊਟਾਂ ਦਾ ਸਮਾਰੋਹ-ਪਿੜ) ਦਿਖਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ," ਰਾਮੂ ਆਖਣ ਲੱਗਾ।

ਨਵੀਨ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪਿਆ, "ਬੇਅ-ਵੇਅ ਸਰਕਲ! ਉਹ ਕੀ ਬਲਾ ਹੈ?"

ਦੋਵੇਂ ਹਾਣੀ ਮੁਸਕਰਾਏ। ਬੇਅ-ਵੇਅ ਨਹੀਂ ਪੋਅ-ਵੇਅ।

ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਹਸਿਆ। ਪੋਅ-ਵੇਅ ਸਰਕਲ ਉਹ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕੱਬਜ਼ ਆਪਣੀਆਂ ਪੈਨ-ਮਿਲਟੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਥੋਂ ੫੦੦ ਗਜ਼ ਅਗੇ ਹੈ।

ਨਵੀਨ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, "ਭਈ ਰਾਮੂ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ 'ਪਾਉ-ਵਾਉ ਸਰਕਲ' ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ ਚੱਲ।"

ਸੋ, ਜੋੜੀ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਨੱਚਦੀ-ਟੱਪਦੀ, ਟਪੋਸੀਆਂ ਮਾਰਦੀ ਗਈ, ਬਾਕੀ ਜਣੇ, ਜੋੜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-

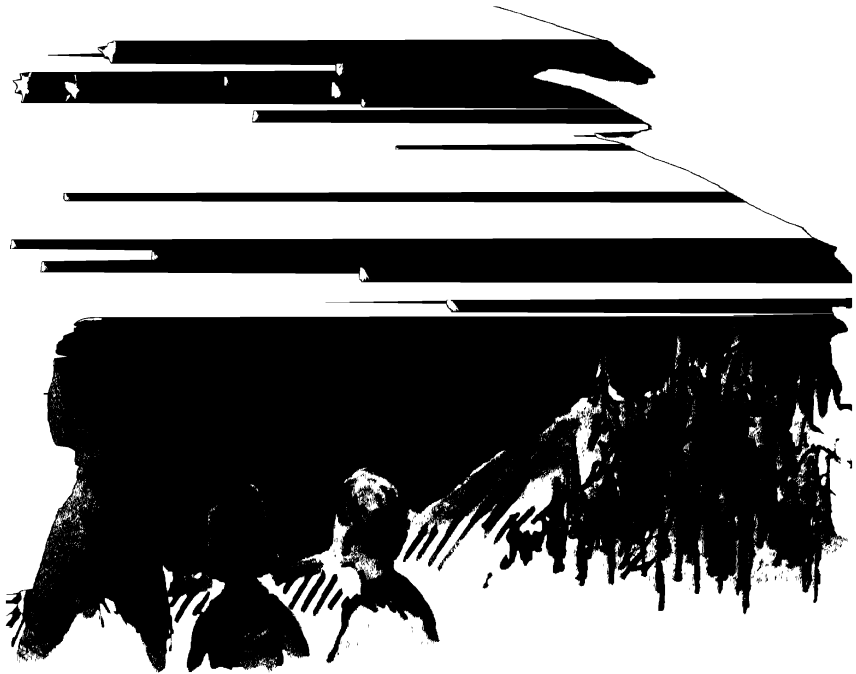

ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਦੇ ਗਏ। ਅਖੀਰ ਉਹ ਇਕ ਹੋਰ ਖੁੱਲ੍ਹੀ, ਪੱਥਰੀ ਸਪਾਟ ਥਾਂ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਜੋ ਪਹਾੜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸਿਉਂ ਕੱਟ ਕੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਵੱਡੀ ਗਰਾਊਂਡ ਨਾਲੋਂ ਛੋਟੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਗੋਲ। ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਇਕ ਕੰਢੇ ਤੋਂ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਉਘੜ-ਦੁਘੜ, ਉੱਚੀਆਂ-ਨੀਵੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਹੇਠਾਂ ਵਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਨਵੀਨ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, "ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ 'ਓਪਨ-ਏਅਰ ਥੀਏਟਰ' ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।"

"ਹਾਂ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਇਹ 'ਓਪਨ-ਏਅਰ ਥੀਏਟਰ' ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ," ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, "ਕੈਂਪ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ, 'ਕੈਂਪ-ਫਾਇਰ' ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਏਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ਾ ਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਹਸਾਉਣੀਆਂ ਨਕਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲੋਕ-ਨਾਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ....."

"ਅਤੇ 'ਅਕੇਲਾ' 'ਪਾਉ-ਵਾਉ', ਮੀਟਿੰਗ ਵੀ ਏਥੇ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ," ਰਾਮੂ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿੜ੍ਹ-ਸੰਕਲਪ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

"ਅਕੇਲਾ ਕੌਣ ?" ਨਵੀਨ ਨੇ ਪੁਛ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਸਿਖਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

"ਹਾਂ ਚਾਚਾ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਚੇਤੇ ਆ ਗਿਆ," ਕਪਿਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਨਵੀਨ ਨੂੰ 'ਦੀ ਜੰਗਲ ਬੁੱਕ' ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ ? ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਖਦਸਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਸਵਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਣਗੇ।"

"ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਜ਼ਰੂਰ। ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਜ਼ਰੂਰ ਪੜ੍ਹਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ," ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਆਖਿਆ। " 'ਕੰਬ-ਪੈਕ' ਦੇ ਲੀਡਰ ਨੂੰ 'ਅਕੇਲਾ' ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਂ 'ਦੀ ਜੰਗਲ ਬੁੱਕ' ਦੀ ਬਘਿਆੜ-ਟੋਲੀ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਨਾਂ ਪਿੱਛੇ ਪਿਆ ਹੈ।"

ਸੂਰਜ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਉਹਲੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਛੁਪਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਬਦਲਣ ਲੱਗੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸੁਨਹਿਰੀ ਤੋਂ ਗੁਲਾਬੀ ਹੋਏ, ਫਿਰ ਹਲਕੇ ਉਦੇ ਰੰਗ ਦੇ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹ ਫਿੱਕੇ ਪੈਣ ਲੱਗੇ। ਨਵੀਨ ਨੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਸੋਚਿਆ, "ਇੰਨਾ ਸੁਹਣਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ।"

"ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਅਦਭੁਤ ਥਾਂ ਏ!" ਉਹਨੇ ਆਖਿਆ। ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਮਿਲਖ, ਇਕ ਬਿਰਧ ਬਾਬੇ ਨੇ 'ਬੁਆਇ ਸਕਾਊਟਸ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ' ਨੂੰ ਦਾਨ ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਣ 'ਤੇ ਉਹ ਭਾਰਤ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਕੁਝ ਭਾਰਤੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਇਕ ਨਿਰੋਲ 'ਭਾਰਤੀ ਸਕਾਊਟ ਲਹਿਰ' ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ "ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਕਾਊਟਸ" ਸੀ, ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ੧੯੪੭ ਵਿਚ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ, ਦੋਵੇਂ ਗਰੁੱਪ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ 'ਭਾਰਤ ਸਕਾਊਟਸ ਐਂਡ ਗਾਈਡਜ਼ ਆਫ ਇੰਡੀਆ' ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ। ਚਲੇ, ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਘਰ ਪਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।"

ਸ਼ਾਮ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹ ਘਰ ਮੁੜੇ, ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਸ਼ਿਮਲੇ ਦੀਆਂ ਲਾਈਟਾਂ ਤਾਂ ਦੇਖੋ।"

ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੀ ਪਹਾੜੀ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀਆਂ ਨਾਲ ਜਗ-ਮਗ, ਜਗ-ਮਗ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

"ਹੁਣ ਜ਼ਰਾ ਉੱਪਰ ਵਲ ਵੇਖੋ।" ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਨਵੀਨ ਦੇ ਐਨ ਸਿਰ ਉੱਤੇ, ਅਸੰਖਾਂ ਤਾਰੇ ਲਟਕ ਰਹੇ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਨਵੀਨ ਨੇ ਅਸਚਰਜਤਾ ਨਾਲ ਆਖਿਆ, "ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਤੇ ਚਮਕਦਾਰ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਕਰਨਾਲ ਵਿਚ ਇੰਨੇ ਚਮਕੀਲੇ ਤਾਰੇ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ।"

"ਕਪਿਲ, ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਦੱਸ, ਧੁੱ ਤਾਰਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ," ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਨਾਲੇ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ, ਇਸ ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਜਾਚ ਵੀ ਸਿਖਾ ਦੇ।"

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਨਵੀਨ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ 'ਸਪਤ-ਰਿਸ਼ੀ' ਨਾਂ ਦੇ ਸੱਤ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਕੇ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਦੂਰ ਤਕ ਇਕ ਸਿੱਧੀ ਰੇਖਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਨਜ਼ਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਠੀਕ ਧੁੱ-ਤਾਰੇ ਤਕ ਪੁੱਜਣ ਅਤੇ ਤਾਰਿਆਂ-ਜੜੇ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ, ਰੇਣ-ਕੰਪਾਸ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਸਿੱਖ ਲਈ।

ਉਸ ਰਾਤ ਜਿਉਂ ਹੀ ਨਵੀਨ ਸੌਣ ਲਈ ਬਿਸਤਰੇ ਤੇ ਲੰਮਾ ਪਿਆ, ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, "ਕਪਿਲ, ਮੈਂ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ।"

"ਮੈਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ, ਕਿ ਤੂੰ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਏਂ। ਹੁਣ ਸੌਂ ਜਾ। ਮੈਂ ਚਾਚੀ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਰਗੀ-ਖਾਨੇ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਵਟਾਵਾਂਗੇ।"

"ਖੱਟ....., ਖੱਟ.....!"

ਨਵੀਨ ਦੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ।

"ਠੱਕ, ਠੱਕ.....ਠੱਕ.....!"

"ਕਪਿਲ, ਕੋਈ ਖੜਕਾ ਕਰ ਰਿਹੈ।" ਉਹਨੇ ਆਖਿਆ। ਉਚਕ ਕੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਦੇ ਮੰਜੇ ਵਲ ਵੇਖਿਆ। ਕਪਿਲ ਦਾ ਮੰਜਾ ਖਾਲੀ ਸੀ। ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਹਿ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਨਵੀਨ ਵੀ ਇਕ ਆਕੜ ਲੈ ਕੇ, ਬਿਸਤਰੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਸਤਰੇ ਨੂੰ ਤਹਿ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿਤਾ।

ਕਪਿਲ ਅੰਦਰ ਆਇਆ, ਕੱਪੜੇ ਪਾਈ—'ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ'।
"ਕਿਉਂ ਪਈ, ਨੀਂਦ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਆਈ?" ਉਹਨੇ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ।

"ਖੱਟ.....ਖੱਟ.....ਠੱਕ.....ਠੱਕ.....!"

"ਕਪਿਲ, ਸੁਣ ਨਾ ਜ਼ਰਾ, ਇਹ ਖੱਟ-ਖੱਟ ਕੌਣ ਕਰ ਰਿਹੈ?"

"ਭਈ....., 'ਚੱਕੀ-ਰਾਹ' ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਐਨ ਪਿੱਛੇ, ਬੁੱਢ-ਪੁਰਾਣੇ, ਪੈਲੇ ਸ਼ਾਹ-ਬਲੂਤ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾ। ਅਸੀਂ ਮੁਰਗੀ-ਖਾਨੇ ਵਲ ਜਾਂਦਿਆਂ, ਰਾਹ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਾਂਗੇ।"

ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ, ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਇਕ ਘਣੇ ਛਾਂਦਾਰ ਰੁੱਖ ਹੇਠ ਖਲੋਤੇ ਸਨ।

"ਕਿੱਥੇ ਹੈ 'ਚੱਕੀ-ਰਾਹ'?" ਨਵੀਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਸ਼ਿ...ਸ਼ਿ...ਸ਼ੀ...। ਸ਼ੇਰ ਨਾ ਕਰ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਉਡ ਜਾਵੇਗਾ।"
ਕਪਿਲ ਨੇ ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ।

"ਖੱਟ, ਖੱਟ, ਖੱਟ.....ਖੱਟ।"

"ਅਹੁ ਵੇਖ.....ਅਹੁ ਰਿਹਾ।" ਕਪਿਲ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਜਹੀ ਆਖਿਆ।

ਨਵੀਨ ਨੇ ਬੜੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ। "ਖੱਟ...ਖੱਟ.....।" 'ਚੱਕੀ-ਰਾਹ' ਖੱਟ...ਖੱਟ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਵੀਨ ਨੇ ਚਿੱਟਾ-ਕਾਲਾ ਡੱਬ-ਖੜੱਬਾ, ਗੂੜ੍ਹੇ ਲਾਲ ਸਿਰ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪੰਛੀ, ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਤਣੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਫੁਦਕਦਾ.ਟਪੋਸੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਤੇਜ਼-ਤਿੱਖੀ ਚੁੰਝ ਨਾਲ ਠੂੰਗੇ ਮਾਰਦਾ ਦੇਖਿਆ। "ਇਹ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?" ਉਹਨੇ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ।

"ਇਹ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਤਣੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਦੀ ਢੁੰਡ ਕਰ ਰਿਹਾ।"

"ਇਹ ਤਣੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਉਪਰ ਵਲ ਕਿਵੇਂ ਤੁਰ ਰਿਹੈ?" ਨਵੀਨ ਉਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਅਜੀਬ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੋਦੀ-ਖੁੰਗੀ ਪੂਛ ਦੀ ਟੇਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ...ਆ, ਹੁਣ ਚੱਲੀਏ।"

ਗਾਂ ਦੇ ਢਾਹੇ 'ਚੋਂ, ਕਪਿਲ ਇਕ ਲਾਲ ਪੱਹੀਆਂ-ਰੇਤੀ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਹੱਥੇ ਵਾਲਾ ਝਾਤੂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆਇਆ। 'ਤੂੰ ਇਹ ਰੇਤੀ ਫੜ' ਉਹਨੇ ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ, "ਮੈਂ ਬਰਾਦਾ ਹੁੰਝ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਗੰਦੇ ਬਰਾਦੇ ਨੂੰ ਬਾਗ਼ ਵਿਚਲੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਬੁਰਾਦੇ ਦੀ ਨਵੀਂ ਤਹਿ ਵਿਛਾ ਦਿਆਂਗੇ।"

"ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਤੁਸੀਂ ਮੁੰਡਿਉ... ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ।" ਚਾਚੀ ਆ ਕੇ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੇ ਤਸਲਿਆਂ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਪਾਉਣ ਲੱਗੀ। "ਚੁ...ਚੁ...ਚੁਕ...ਕੁ...ਚੁੱਕ..." ਕਰ ਕੇ ਉਹਨੇ ਮੁਰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ।

ਮੁਰਗੀਆਂ ਫੁਦਕ-ਫੁਦਕ, ਟਪੱਸੀਆਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਦੜਬਿਆਂ-ਬਕਸਿਆਂ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਈਆਂ ਅਤੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਦਾਣਿਆਂ ਵਾਲੇ ਤਸਲਿਆਂ ਵਲ ਭੱਜੀਆਂ। ਕਪਿਲ ਨੇ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਭਾਂਡੇ ਖਾਲੀ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਨਵੀਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਭਰਨ 'ਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ।

"ਕਪਿਲ ਬੇਟਾ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਇਕ ਕੰਮ ਕਰੇਂਗਾ?" ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਆਖਿਆ।

"ਜ਼ਰੂਰ ਜ਼ਰੂਰ, ਚਾਚਾ ਜੀ।"

"ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਸ਼ਿਮਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਭੇਡ-ਫਾਰਮ 'ਤੇ, ਮਿਸਟਰ ਵਿਆਸ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹਦੀ

ਸਬਜੀਆਂ ਦੀ ਹਫਤਾਵਰੀ ਸਪਲਾਈ ਪੁੱਜਦੀ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਜੇ ਤੂੰ ਅਤੇ ਨਵੀਨ ਸਬਜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੇਡ-ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਉ, ਤਾਂ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ।"

"ਜ਼ਰੂਰ, ਜ਼ਰੂਰ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਪਹਾੜੀਆਂ 'ਚ ਜਾਣ ਲਈ ਸਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।"

ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਕਪਿਲ ਨੇ ਰੋਟੀ ਵਾਲਾ ਡੱਬਾ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੋਤਲ ਆਪਣੇ ਬੈਗ ਵਿਚ ਪਾ ਲਈ ਅਤੇ ਨਵੀਨ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹਨੇ ਇਕ ਜੇਬੀ ਚਾਕੂ 'ਤੇ ਇਕ ਨੋਟ-ਬੁੱਕ ਵੀ ਬੈਗ ਵਿਚ ਚੱਖ ਲਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਸਬਜੀਆਂ ਦਾ ਭਰਿਆ ਇਕ-ਇਕ ਥੈਲਾ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ।

ਭੇਡ-ਫਾਰਮ ਤਕ ਪੁੱਜਣ 'ਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਕੁ ਘੰਟੇ ਲੱਗ ਗਏ।

"ਅਹੁ ਰਹੇ ਮਿਸਟਰ ਵਿਆਸ", ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਪਤਲੇ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਵਲ, ਜੋ ਪਾਸੇ ਪਰਨੇ ਲੰਮੀ ਪਈ, ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਜੱਤਲ ਭੇਡ ਨੂੰ ਦੇਖ-ਜਾਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਵਲ ਬਾਂਹ ਉਲਾਰ ਕੇ ਹੱਥ ਹਿਲਾਇਆ।

"ਚਾਚਾ ਜੀ ਨੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਸਬਜੀਆਂ ਭੇਜੀਆਂ ਹਨ।" ਕਪਿਲ ਨੇ ਮਿਸਟਰ ਵਿਆਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ।

"ਮਿਹਰਬਾਨੀ। ਅਹਿ ਵਿਚਾਰੀ ਭੇਡ ਦੇ ਪੈਰ 'ਤੇ ਸੱਟ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ।" ਮਿਸਟਰ ਵਿਆਸ ਨੇ ਆਖਿਆ।

"ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਲੱਗਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ", ਕਪਿਲ ਨੇ ਸਬਜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਥੈਲੇ ਇਕ ਸਟੋਰ-ਰੂਮ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਆਖਿਆ।

ਲੁਕਣ-ਲੱਭਣ ਦੀ ਖੇਡ

ਇੰਨਾ ਤੁਰਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਚਮਕ ਪਈ ਸੀ। ਕਪਿਲ ਨੇ ਇਕ ਚੰਗੀ ਜਿਹੀ ਥਾਂ ਚੁਣੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ। ਖਾਣਾ ਖਤਮ ਕਰ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਆਓ 'ਟ੍ਰੇਕ ਦੀ ਹੋਟਰ' (ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੀ ਪੇੜ ਕੱਢਣਾ) ਖੇਡ ਖੇਡੀਏ?"

"ਇਹ ਖੇਡ ਕਿਵੇਂ ਖੇਡਦੇ ਹਨ?" ਨਵੀਨ ਨੇ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ।

"ਜਾਹ, ਜਾ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਫੁੱਫ ਜਾ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਦਿਆਗਾ। ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਵਲੋਂ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਲੱਭਣ ਤੁਰ ਪਵਾਂਗਾ।"

"ਮੈਂ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਾਂਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।" ਨਵੀਨ ਨੇ ਆਖਿਆ। "ਤੂੰ ਤਾਂ ਇਹੀ ਸਮਝੇਂਗਾ," ਨਵੀਨ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਆਖਿਆ। "ਪਰ, ਇਕ ਸਕਾਊਟ ਨੂੰ 'ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੀ' ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ 'ਤੇ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖਣ-ਵਾਚਣ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਮਿਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਲੱਭ ਲਵਾਂਗਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਾਂਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਵਾਂਗਾ।"

ਨਵੀਨ ਦੌੜ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਪਾਸੇ 'ਤੇ, ਕੁਝ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਬਾਹਰ ਵਲ ਚਿੱਟਾਨਾਂ, ਨਿਕਲੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਚਿੱਟਾਨਾਂ ਵਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਹੇਠਾਂ ਲੁਕਣ ਲਈ, ਉਹਨੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੁਝ ਇਕ ਸੰਘਣੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਲਾਂਭੇ ਹਟਾਇਆ, ਜੋ ਇਕ ਵਧੀਆ ਉਹਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਗੀਂਗ ਕੇ ਚਿੱਟਾਨਾਂ ਹੇਠ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਝੁਕ ਕੇ ਲੰਮਾ ਪੈ ਗਿਆ।

ਇਚਰ ਨੂੰ, ਕਪਿਲ ਨੇ ਉਡੀਕ ਦੇ ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ 'ਤੇ ਬੇਸ਼ਰਰੀ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ, ਤੇ ਫਿਰ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਨਿਕਲ ਤੁਰਿਆ। ਨਵੀਨ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ

ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ, ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਝਾੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਦੀ ਇਕ ਚਿਹਰਾ ਝਾਕਦਾ ਦੇਖਿਆ। ਕਪਿਲ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਹੱਸਿਆ, "ਲੱਭ ਲਿਆ, ਲੱਭ ਲਿਆ।"

"ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇੰਨੀ ਛੇਤੀ ਕਿਵੇਂ ਲੱਭ ਲਿਆ?" ਨਵੀਨ ਨੇ ਨਿਮੋਝਣਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਛੁਪਣ-ਥਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਲੈ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਉਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਤੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੀਆਂ ਸਨ। ਤੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਗਿਆ ਸੈਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗਿਆਂ, ਤੂੰ ਖੰਘ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ, ਅਹੁ ਸਿੱਲ੍ਹੀ ਮਿੱਟੀ 'ਤੇ ਪੈਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੂੰ ਸਾਫ਼ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਏਂ ਅਤੇ ਅਹਿ ਦੇਖ, ਇਹ ਝਾੜੀਆਂ ਮੁੜੀਆਂ-ਤੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।"

"ਹਾਂ, ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਛੱਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ," ਨਵੀਨ ਨੇ ਆਖਿਆ। "ਹੁਣ ਲੁਕਣ ਦੀ ਤੇਰੀ ਵਾਰੀ ਐ।" ਨਵੀਨ ਨੇ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਬਿੜਕ ਸੁਣਨ ਦੀ ਆਸ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦੀ 'ਸਾਂ-ਸਾਂ' ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਕਾਵਾਂ ਦੀ 'ਕਾਂ-ਕਾਂ' ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਸੁਣਾਈ ਨਾ ਦਿਤਾ। ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁੱਝ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਅਟਕਲਪੱਚ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਰਿਆ। ਉਹਨੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਜਾਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਲੱਭਣ ਦੀ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਸਭ ਨਿਸ਼ਫਲ।

ਅਚਾਨਕ ਉਹਨੇ ਤੱਕਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਹਿਲ-ਜੁਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਧਰੇ ਇਹ ਕੋਈ ਸੱਪ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਫਿਰ ਉਹਨੇ ਗੀਂ-ਗੀਂ ਦੀ ਇਕ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ।

ਅਗਲੇ ਹੀ ਛਿਣ, ਨਵੀਨ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆ, "ਕਪਿਲ, ਕਪਿਲ, ਕਪਿਲ ਉਏ!"

ਅਚਨਚੇਤੀ, ਤਰਲੇ-ਭਰੀ ਲੋਰ ਸੁਣ ਕੇ ਕਪਿਲ ਤੁਭਕ ਉਠਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ, ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਮਸਾਂ ਦਸ ਕੁ ਗਜ਼ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਚੀਲ੍ਹ ਦੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਝੰਗੀ ਵਿਚ ਦੁਬਕਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਕਿ ਨਵੀਨ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਤੁਰਿਆ ਸੀ।

ਉਹ ਤੁਝਕ ਕੇ ਉੱਠਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਹੋ ਤੁਰਿਆ, ਜਿਥੋਂ ਲੋਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਸੀ।

ਉਹ ਨਵੀਨ ਕੋਲ ਆ ਪੁੱਜਾ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਦੋਹ ਚਿੱਟਾਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ, ਢਿੱਡ ਪਰਨੇ ਪਿਆ, ਦੂਰ-ਪਰ੍ਹੇ ਝਾੜੀਆਂ ਥੱਲੇ ਇਕ ਖਾਸ ਥਾਂ ਵਲ ਬੜੀ ਨੀਝ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।

"ਨਵੀਨ, ਸੁੱਖ ਤਾਂ ਹੈ?" ਉਹਨੇ ਹਾਉਂਕਦਿਆਂ ਆਖਿਆ।

“ਕਪਿਲ, ਇਧਰ ਆ ਨਾ ਜ਼ਰਾ। ਅਹੁ ਦੇਖ..... ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਫੁਟਣ ਦਾ ਵੀ ਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸੁਣ.....”

“ਕਪਿਲ ਨੇ “ਚਉ-ਚਉ” ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ। ਉਹ ਬੱਲੇ ਨੂੰ ਝੁਕਿਆ ਅਤੇ ਗੁਹ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ। ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਕਤੂਰਾ—ਡਰ, ਪੀੜ ਤੇ ਬਕਾਨ ਨਾਲ ਅੱਧ-ਮੋਇਆ ਹੋਇਆ, ਝਾੜੀ ਦੇ ਬੱਲੇ, ਇਕ ਖਾਈ ਵਿਚ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਅੱਗਲਾ ਪੰਜਾ ਇਕ ਕੁਤਿਕੀ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

“ਹੇ ਮੇਰੇ ਰੱਬਾ, ਇਹ ਵਿਚਾਰਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਕਤੂਰਾ। ਨਵੀਨ, ਜ਼ਰਾ ਠਹਿਰ....., ਮੈਂ ਇਸ ਕੁਤਿਕੀ ਨੂੰ ਹਟਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਕੁਤਿਕੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਸਹਿਯੋਗ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।”

ਕਤੂਰਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਚਉ-ਚਉ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਕਪਿਲ ਨੇ ਕੁਤਿਕੀ ਦਾ ਅਤਿਕਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਟਾਇਆ ਅਤੇ ਕਤੂਰੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪੰਜੇ ਨੂੰ ਉਸ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਜੋ ਢਿੱਲਮ-ਢਿੱਲਾ ਲਟਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

“ਲੱਗਦੇ, ਕਿਧਰੇ ਇਹ ਟੁੱਟ ਹੀ ਨਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਜਾਪਦੇ, ਇਹ ਕਤੂਰਾ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਏਥੇ ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਵੇਖ, ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਮਾੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।”

ਨਵੀਨ ਨੇ ਕੁਤਿਕੀ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਪੱਕਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, “ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਾਲਮ ਸ਼ੈਲੀ ਹੈ।”

“ਨਵੀਨ, ਇਹਨੂੰ ਸੁੱਟਣਾ ਨਾ, ਸਾਨੂੰ ਇਹਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਚੱਲ, ਕਤੂਰੇ ਨੂੰ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਘਰ ਲੈ ਚੱਲੀਏ।” ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ।

ਛੋਟਾ ਭਾਲੂ

ਮੁੰਡੇ ਘਰ ਪੁੱਜੇ, ਤਾਂ ਉਧਰੋਂ ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਵੀ ਗੇਟ 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ।

“ਉਏ ਮੁੰਡੀਉ.....ਕੀ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਹੋ?” ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਮੁੰਡੀਆਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ। ਉਹਨੇ ਕੁੜਿੱਕੀ ਨਵੀਨ ਪਾਸੋਂ ਲੈ ਲਈ। “ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ-ਚੋਕੀ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਾਂਗਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਚਾਚੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰੇ ਕੁਤੂਹੇ ਦੇ ਪੈਰ 'ਤੇ ਪੱਟੀ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ।”

ਚਾਚੀ ਕੁਤੂਹੇ ਨਾਲ ਖੋਭ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਚਰ ਨੂੰ ਰੇਖਾ ਆ ਗਈ। ਨਵੀਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਮੁੜ ਸੁਣਾਈ। ਰੇਖਾ ਤਾਂ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕੁਤੂਹੇ 'ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਰੀਝ ਹੀ ਗਈ। “ਕੀ ਅਸੀਂ ਇਹਨੂੰ ਰੱਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ? ਚਲੋ, ਇਹਨੂੰ ਰੱਖ ਲਈਏ। ਜਦੋਂ ਦਾ ਭਾਲੂ ਮਰਿਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕੁੱਤੇ ਤੋਂ ਵਾਧੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਕੁਤੂਹੇ ਦਾ ਰੰਗ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਭਾਲੂ, ਵਰਗਾ ਹੈ—ਭੂਰਾ, ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ। ਚਲੋ, ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਛੋਟਾ ਭਾਲੂ’ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।”

“ਭਈ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਭੇਖੜੇ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਹੈ।”

“ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗੀ,” ਕੁੜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਆਖਿਆ। “ਠਹਿਰੋ.... ਮੈਂ ਇਹਦੇ ਲਈ ਇਕ ਨਿੱਘਾ, ਆਰਾਮ ਦੇਹ ਬਿਸਤਰਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਨਵੀਨ, ਕੀ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰੇਂਗਾ?”

ਉਹ ਦੋੜੀ-ਦੋੜੀ ਢਾਰੇ ਵਲ ਗਈ। ਨਵੀਨ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਇਕ ਖਾਲੀ ਪਿਆ ਗੋਲ ਟੋਕਰਾ ਦੇਖਿਆ। ਨਵੀਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਝਾੜ-ਪੁੱਝ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰੇਖਾ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸ ਵਿਚ ਘਾਹ-ਫੂਸ ਦੀ ਤਹਿ ਜਮਾਈ ਤੇ ਫਿਰ ਕੁੱਝ ਨਰਮ-ਮੁਲਾਇਮ ਲੀਰਾਂ ਰੱਖੀਆਂ। ਕੁਤੂਹੇ ਨੂੰ ਟੋਕਰੇ ਵਿਚ ਲਿਟਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਰਾਮੂ ਤੇ ਰਾਣੀ ਅੰਦਰ ਭੱਜੇ ਆਏ। ਰਾਣੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ‘ਸਕਰੈਪਬੁੱਕ’ (ਫੁੱਲ-ਪੱਤੇ ਆਦਿ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਵੱਡੀ ਕਾਪੀ) ਸੀ। “ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਜੰਗਲੀ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੈਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਲਿਆਈ ਹਾਂ।” ਉਹਨੇ ਕਪਿਲ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ।

“ਪਹਿਲਾਂ, ਇਧਰ ਵੇਖ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਖਾਉਣਾ ਹੈ।” ਉਹਨੇ ਕੁਤੂਹੇ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ।

“ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਇਹਨੂੰ ਖਿਲਾਉਣ-ਪਿਲਾਉਣ ਦਾ ਕਿਵੇਂ

ਕਰੀਏ," ਚਾਚੀ ਆਖਣ ਲੱਗੀ। "ਇਹ ਇੰਨਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਕਿ ਕਟੋਰੇ 'ਚੋਂ ਆਪ ਦੁੱਧ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੀ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਬੋਤਲ ਹੈ ਨਹੀਂ।"

'ਕੀ ਭਲਾ, ਮੇਰੀ ਗੁੱਡੀ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬੋਤਲ ਨਾਲ ਕੰਮ ਚੱਲ ਜਾਊ ? ਰਾਣੀ ਨੇ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ।

'ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਖਿਆਲ ਹੈ," ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਰਾਮੂ ਤੇ ਰਾਣੀ— ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਬੋਤਲ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਦੌੜੇ। ਬੋਤਲ ਕੁਤਰੇ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਸਾਈਜ਼ ਦੀ ਸੀ। ਰੇਖਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿੱਪਲ ਰਾਹੀਂ ਦੁੱਧ ਪੀਣਾ ਸਿਖਾ ਦਿਤਾ।

"ਨਵੀਨ ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਤੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਸਕਾਊਟ-ਟੈਂਸਟ ਪਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ?" ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਆਖਿਆ।

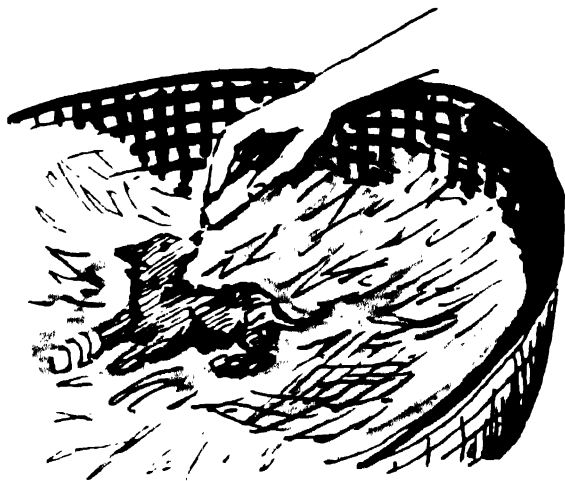
"ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ਤੇਰਾ ?" ਨਵੀਨ ਨੇ ਭੌਂਚਕਾ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ।

"ਸਕਾਊਟ ਸਾਰੇ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਖਿੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।" ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ।

'ਕੱਬ' ਵੀ, ਕਪਿਲ ਵੀਰੇ।" ਰਾਮੂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਬੋਲ ਪਿਆ।

"ਅਤੇ 'ਬੁਲਬੁਲ' ਤੇ 'ਗਾਈਡ' ਵੀ," ਰਾਣੀ ਬੋਲ ਉੱਠੀ। ਉਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ।

ਇਚਰ ਨੂੰ, ਛੋਟਾ ਭਾਲੂ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਉਹਦੀ ਪੀੜ ਵੀ ਮੱਠੀ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਟੱਕਰੇ ਵਿਚ ਕੁੰਗੜ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦੇ ਸੌਂ ਗਿਆ।

ਖਤਰੇ ਦੀ ਘੰਟੀ

ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਬਹੁਤ ਉਕਸਾਉਂਦੀ ਸਨ। ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਨੀਂਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ। ਉਹ "ਦੀ ਜਗਲ ਬੁੱਕ" ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਪਿਲ ਸੌਂ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਬੱਤੀ ਜਗਦੀ ਰੱਖਣੀ ਠੀਕ ਨਾ ਸਮਝੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਖਾਸ ਖਾਸ ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁ-ਟਿਕਾਣਾ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਕਪਿਲ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਦੱਸੇ ਸਨ।

ਦੂਰ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਗਿੱਦੜ ਹਵਾਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਅਨੋਖੀ ਡਰਾ-ਉਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਾਤ 'ਚ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਕ ਫੈਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਚਨਚੇਤ ਨਵੀਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਧੁੰਦੇਂ ਦੀ ਇਕ ਬਰੀਕ ਜਿਹੀ ਵਲ-ਖਾਂਦੀ ਧਾਰੀ ਨਾਲ ਜਾ ਟਕਰਾ-ਈਆਂ, ਜੋ ਸਕਾਉਟ ਕੈਂਪ ਦੇ ਰਤਾ ਹੇਠਾਂ ਕਰ ਕੇ, ਝਾੜੀਆਂ 'ਚੋਂ ਉੱਠ ਰਹੀ ਸੀ।

ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਉਹਨੇ ਅੱਗ ਦੇ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਬਲੱਬੇ ਉਪਰ ਨੂੰ ਉਚੇ ਉੱਠਦੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਟੁੱਟਦੇ ਹੋਏ ਤਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਡਿੱਗਦੇ ਦੇਖੇ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੁ ਉੱਪਰ ਕਰ ਕੇ, ਇਕ ਹੋਰ ਝਾੜੀ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਵਿੱਚ ਭੜਕ ਉੱਠੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੁੜ ਗਿੱਦੜ ਹਵਾਕਿਆ।

ਨਵੀਨ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਉੱਠਿਆ। ਕੀ ਇਹ ਕਿਧਰੇ ਜੰਗਲ ਦੀ ਖੋਫਨਾਕ ਅੱਗ ਦਾ ਆਰੰਭ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਪਿਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਜਗਾਵੇ? ਜਾਂ ਉਹ ਕਿਧਰੇ ਝੱਲਾ ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਗਿਆ?

ਪਰ ਉਹ ਵੇਲਾ ਵਿਹਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਉਹਨੇ ਹੌਲੀ ਜਹੀ ਕਪਿਲ ਦਾ ਮੱਢਾ ਹਲ੍ਹਾਇਆ ਤੇ ਫੁਸ-ਫੁਸਾਇਆ "ਕਪਿਲ, ਕਪਿਲ, ਉੱਠ ਨਾ!"

"ਕੀ ਹੋਇਆ ?" ਕਪਿਲ ਜਾਗੋ-ਮੀਟੀ ਵਿੱਚ ਬੁੜਬੁੜਾਇਆ ।

"ਮੈਨੂੰ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਹੀ ਹੋਵੇ ।" ਨਵੀਨ ਨੇ ਆਖਿਆ ।

ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿੱਚ ਕਪਿਲ ਆਪਣੇ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਉੱਠਿਆ ਅਤੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਦੇਖਣ ਲੱਗਾ । 'ਹਾਂ, ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ । ਕੋਈ ਗਰਮ ਕੱਪੜਾ ਪਾ ਲੈ । ਟਾਰਚ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ? ਹੇਠਾਂ ਆ । ਮੈਂ ਚਾਚਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ।" ਕਪਿਲ ਬੋਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਬੋਲਦਿਆਂ-ਬੋਲਦਿਆਂ ਉਹਨੇ ਕੰਬਲ ਪਹਿਨ ਲਿਆ, ਟਾਰਚ ਚੁੱਕੀ, ਜੁੱਤੀ ਪਾਈ ਅਤੇ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਤਰ ਗਿਆ । ਜਦੋਂ ਨਵੀਨ ਥੱਲੇ ਅੱਪੜਿਆ, ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਜਾਗ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ।

"ਮੁੰਡਿਉ, ਆਉ," ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਆਖਿਆ ।

ਐਨ੍ਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦੂਰ ਕਿਧਰੇ ਘੜਿਆਲ ਦੇ ਵੱਜਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ । ਪਹਾੜੀਆਂ ਤੋਂ ਪਾਰ, ਰਾਤ ਦੇ ਖਤਰੇ ਦੀ ਘੰਟੀ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਵੱਜ ਰਹੀ ਸੀ । ਵੱਜਦੀ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹ ਰਸਤਾ ਚੜ੍ਹੇ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਵੀ ਆ ਰਲੇ, ਕੁਝਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਲਟੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੋਲ ਬੈਟਰੀਆਂ ।

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਅੱਗ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪੁੱਜੇ, ਅੱਗ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਨਵੀਨ ਨੇ ਵੇਖਿਆ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੰਦੇ ਇਕ ਲਾਈਨ ਬਣਾ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਬਾਲਟੀਆਂ, ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਫੜਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਦੀ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਚਿੱਟੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲਾ ਇਕ ਬੁੱਢਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ, ਕਪਿਲ ਤੇ ਨਵੀਨ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ । ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਾਲੀ, ਅੱਗ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੁੱਜ ਸਕੀ ।

ਬੁੱਢੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਸਾਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਅੱਗ ਲਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜਸਵੰਤ, ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਇਧਰ ਬੁਲਾਉ ।"

"ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ।" ਇਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ।

ਨਵੀਨ ਨੇ ਇਕ ਉੱਚੇ ਲੰਮੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ । ਉਸ ਪਿਛੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਬੰਦੇ ਹੋਰ ਸਨ । ਉਹ ਉੱਪਰ ਪਹਾੜੀ ਵਲ ਭੱਜੇ ਅਤੇ ਨਵੀਨ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ, ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬੰਦੇ ਨੇੜੇ ਦੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਦੀ, ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਤਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਅੱਗ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ । "ਕਪਿਲ ਇਹ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ?" ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ।

'ਦੇਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀ ਅੱਗ, ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕਰ ਕੇ, ਆਪੋ-ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ । ਅੱਗ ਨੂੰ ਅੱਗ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਨਵੀਨ । ਅਹੁ ਜਸਵੰਤ ਹੈ,

ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ।"

ਹੁਣ, ਕੁੱਝ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਲਾਈਨ, ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਨੀਵੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਤੁਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਬੰਦੇ ਝਾੜੀਆਂ 'ਤੇ ਡੰਡੇ-ਲਾਠੀਆਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਗਤੁੱਚ ਝਾੜੀਆਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਪੈਰ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਹ ਪੱਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਚਿੰਗਿਆੜੀ ਅਜਿਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈ, ਜੋ ਮੁੜ ਮੱਚ ਉੱਠੇ -

ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਦੀ ਅੱਗ, ਆਪੋ-ਵਿਚ ਆ ਮਿਲੀ ਤੇ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਭੜਕੀ। ਅੱਗ ਦੇ ਬਲਬੇ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਉੱਚੇ ਉੱਠੇ, ਅਤੇ ਫਿਰ-ਨਵੀਨ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਅਚੰਭਿਤ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਕਿ ਅੱਗ ਮੱਠੀ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਬੁੱਝ ਗਈ। ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਆਖਿਆ, "ਰੇਤ ਪਾਉਣ ਲਈ ਹੋਰ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।" "ਨਵੀਨ, ਇਧਰ ਆ," ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਦੌੜ ਕੇ ਜਸਵੰਤ ਕੋਲ ਜਾ ਪੁੱਜੇ। ਉਹ ਖੁਸ਼ ਸਨ ਕਿ ਨਵਾਂ ਕੰਮ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

"ਸੁਣਾ ਭਈ, ਕਪਿਲ" ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਏਥੇ ਏਂ। ਪਰ ਮੇਲ ਦੇਖੋ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਭਰਾਈ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਸਾਡਾ ਹੱਥ ਵਟਾਉ।"

ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਪਰੇਡ-ਗਰਾਉਂਡ ਦੇ ਇਕ ਸਿਰੇ 'ਤੇ, ਰੇਤ ਦਾ ਇਕ ਟੋਆ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਮਿੱਤਰ ਬੇਲਚਿਆਂ ਨਾਲ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਰੇਤ ਅੱਗ 'ਤੇ ਸੁੱਟਣ ਲੱਗੇ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ, ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਵੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਪਾਸ ਆ ਪਹੁੰਚਾ ਅਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, "ਅਸੀਂ ਵੀ ਮਾੜਾ-ਮੋਟਾ, ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਿਮਲੇ ਦਾ ਫਾਇਰ-ਬਰਗੇਡ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਸਵੰਤ, ਚਾਹ ਲਈ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਚੱਲ ਨਾ। ਬੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੂੰ।"

ਥੱਕੇ ਟੁੱਟ ਉਹ ਵਾਪਸ ਫਾਰਮ ਵਲ ਤੁਰ ਪਏ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਇਕ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਉੱਕਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਮੱਗਾਂ 'ਚੋਂ, ਗਰਮ-ਗਰਮ, ਭਾਫਾਂ ਛੱਡਦੀ ਚਾਹ ਦੀਆਂ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਚੁਸਕੀਆਂ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕਪਿਲ ਨੇ ਜਸਵੰਤ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, "ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਰਾਤਾਂ ਲਈ ਕੈਂਪਿੰਗ 'ਤੇ, ਉੱਪਰ "ਆਜੜੀ-ਕੁਟੀਆ" ਲੈ ਚਲੇਂਗਾ।"

"ਬੜੇ ਸ਼ੌਕ... ਨਾਲ" ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਖਿਆ। "ਅਸੀਂ ਤਿੰਨੋਂ ਸਨਿੱਚਰ-ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਉਥੇ ਚੱਲਾਂਗੇ। ਪਰ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਸਕਾਊਟ-ਟੋਲੀ ਨਾਲ, ਚਾਦਪੁਰ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਮੇਲੇ 'ਤੇ, ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਬੁੜ੍ਹ ਹੈ। ਕਪਿਲ ਕੀ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਸਕਦੇ?"

ਸੋ, ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਸਕਾਊਟ-ਜਸਵੰਤ ਤੇ ਕਪਿਲ, ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਸਕਾਊਟ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਟੁਕੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲਣਗੇ।

ਚਾਂਦਪੁਰ ਦਾ ਮੇਲਾ

ਚਾਂਦਪੁਰ ਪਿੰਡ, ਮੁੱਖ ਕਾਲਕਾ ਸੜਕ ਤੋਂ ਨਿਖੜਦੇ ਇਕ ਮੋੜ 'ਤੇ, ਤਾਰਾ ਦੇਵੀ ਤੋਂ ਲੱਗ-ਭੱਗ ਪੰਜਾਹ ਮੀਲ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਸੀ। ਏਥੇ, ਹਰ ਸਾਲ, ਤਿੰਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਮੇਲਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਚੰਡੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮੰਦਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਇਕ ਤਲਾਅ ਹੈ। ਏਥੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ 'ਚ ਵੱਸੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸਾਨ-ਲੋਕ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਤੇ ਵਿੱਕਰੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ।

ਜਸਵੰਤ ਤੇ ਕਪਿਲ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ 'ਸ਼ਿਮਲਾ ਸਕਾਊਟ ਟਰੱਪ' ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਇਕ ਬੱਸ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਚਾਂਦਪੁਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਚਾਂਦਪੁਰ 'ਚ, ਮੰਦਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਵਾਲਾ ਮੈਦਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਅੱਪੜਨ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਬਾਅਦ ਸਕਾਊਟਾਂ ਨੂੰ ਡਿਊਟੀਆਂ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਸਵੰਤ ਦੀ ਟੋਲੀ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਇਕ ਵਲਗਣ ਬਣਾਉਣ 'ਚ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਲੱਗਾ। ਕਪਿਲ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਮੈਡੀਕਲ-ਪੋਸਟ 'ਤੇ ਲੱਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਡਾਕਟਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਟੀਕੇ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੀਮਾਰਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਪਿਲ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਬੜੇ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਘਾਬਰੀਆਂ ਘਾਬਰੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੁੱਢੇ ਵੀ ਮੇਲੇ 'ਚ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਚੰਡੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਮੰਨਤ ਮੰਨਣ ਆਏ ਯਾਤਰੀ ਸਨ। ਕਪਿਲ ਸਕਾਊਟ ਕੈਂਪ ਵਲ ਮੁੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੇ ਇਕ ਬੁੱਢੀ ਵੇਖੀ, ਜਿਹੜੀ ਮੰਦਰ ਵਲ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਖੜਵੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਡੀ-ਕਲ ਪੋਸਟ 'ਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਬੱਕ-ਟੁੱਟ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚਾਹ ਦਾ ਮੱਗ ਪੀਣ ਦੀ ਉਹਦੀ ਬੜੀ ਚਾਹ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੁੱਢੀ ਮਾਈ ਨੂੰ ਉਹਦੀ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। "ਮਾਤਾ ਜੀ, ਆਓ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉੱਪਰ ਲੈ ਚੱਲਾਂ।" ਉਹਨੇ ਬੁੱਢੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ। "ਪੁੱਤਰ, ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ।" ਬੁੱਢੀ ਮਾਈ ਨੇ ਘੁੱਟ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਦਿਆਂ ਆਖਿਆ।

ਮੰਦਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਤਲਾਅ 'ਚ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਪਿਲ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਤਲਾਅ 'ਤੇ ਹਰੀ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸਕਾਊਟ

ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਿਰਧ ਬੰਦੇ ਨੂੰ, ਪਾਣੀ 'ਚੋਂ' ਬਾਹਰ ਲਿਆਉਣ 'ਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਚਨਚੇਤੀ ਇਕ ਹਾਲ-ਪਾਹਰਿਆ ਤੇ ਤੇਜ਼-ਤਿੱਖੀ ਚੀਕ ਨੇ ਉਹਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੀ ਵਲ ਖਿੱਚ ਲਿਆ। 'ਘੜਮ !' ਇਕ ਨਿਕਾ ਜਿਹਾ ਮੁੰਡਾ ਤਲਾਅ ਵਿੱਚ ਡਿਗ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅੱਖ-ਪਲਕਾਰੇ 'ਚ ਹਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਚਪਲਾਂ ਲਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਮੁੰਡਾ ਇਕ ਵਾਰੀ ਉੱਪਰ ਆਇਆ, ਪਰ ਫਿਰ ਡੁਬਕੂ ਡੁਬਕੂ ਕਰ ਕੇ ਥੱਲੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਹਰੀ ਨੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਤਾਰੀ ਲਾਈ ਅਤੇ ਤੌਰਦਾ-ਤੌਰਦਾ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਉਹ ਪੁੱਤੀ-ਤਾਰੀ ਲਾਉਂਦਾ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਆਇਆ। ਮੁੰਡਾ ਉਹਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਪਿਲ ਦੇਖ ਕੇ, ਤਲਾਅ ਦੀਆਂ ਪੇੜੀਆਂ ਪਾਸ ਪੁੱਜਾ ਅਤੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਹਰੀ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੀੜੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੌਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਇਆ, ਉਹਨੇ ਥੱਲੇ ਝੁਕ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਉਪਰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਉਹਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪੇਟ ਪਰਨੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਲਿਟਾ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਆਪ ਉਹਦੇ ਨੇੜੇ ਗੋਡਿਆ-ਭਾਰ ਬੈਠ ਕੇ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ, ਉਹਦੀ ਪਿੱਠ ਨੂੰ ਹੇਠਾ ਉਤੇ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਮਲਣ ਲਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ 'ਜਾਨ-ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਟੈਸਟ' ਵਿੱਚ ਸਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਭਿੱਜੇ ਹੋਏ, ਤਿੱਪ-ਤਿੱਪ ਪਾਣੀ-ਚੋਂਦੇ ਹਰੀ ਨੇ, ਕਪਿਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੀ ਹਾਲ ਏ ਇਹਦਾ?"

"ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਊ, ਇਹਦੇ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।" ਕਪਿਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੀ।

ਨਿੱਕੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਇਕ ਲੰਮਾ ਸਾਰਾ ਸਾਹ ਲਿਆ, ਕੁੱਝ ਪਾਣੀ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। "ਹਰੀ, ਤੂੰ ਭਿੱਜੇ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲ ਲੈ।" ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ।

"ਮੈਂ ਹੇਠਾਂ ਜਾਂਦਾ-ਜਾਂਦਾ, ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਖਬਰ ਕਰਦਾ ਜਾਵਾਂਗਾ," ਹਰੀ ਨੇ ਚਿੰਤਤ ਹੋਏ ਉਤਸੁਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਥੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਟਾਉਂਦਿਆਂ ਆਖਿਆ। "ਪਈ, ਪਰ੍ਹੇ-ਪਰ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਓ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਾਹ ਤਾਂ ਲੈਣ ਦਿਉ," ਉਹਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, "ਇੰਨੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਖੜੇ ਹੋਵੋ।"

ਮੁੰਡਾ ਹੁਣ ਛੇਤੀ ਠੀਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਪਿਲ ਨੇ ਭੀੜ 'ਚ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਇਹ ਕਿਸਦਾ ਬੱਚਾ ਹੈ?"

"ਭਾਈ ਸਾਹਬ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਆ," ਪੰਦਰ੍ਹਾਂ-ਸੌਲ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਇਕ ਆਜੜੀ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਆਖਿਆ।

"ਭਈ, ਤੈਨੂੰ ਇਹਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਨਾ," ਕਪਿਲ ਨੇ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਕੇ ਆਖਿਆ।

ਡਾਕਟਰ ਮੁੰਡੇ ਲਈ ਇਕ ਕੰਬਲ ਤੇ ਕੁੱਝ ਗਰਮ ਦੁੱਧ ਲੈ ਕੇ ਉਥੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। "ਭਈ, ਤੁਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਸਕਾਊਟਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।"

ਸਕਾਊਟ ਕੈਂਪ 'ਚ ਜਸਵੰਤ ਕਪਿਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। "ਜਸਵੰਤ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਏ?" ਕਪਿਲ ਨੇ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ। "ਕੁਮਾਰ ਤ ਮੈਂ ਇਕ ਗੁਆਚੇ ਵੱਛੇ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਉਸ ਵੱਛੇ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪਿੱਛੇ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ।" ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹੱਸਦਿਆ ਕਿਹਾ। "ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਰਨਾਲ, ਅੰਤਰ-ਸੂਬਾਈ ਖੇਡ-ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਸਾਂ, ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਸਕਾਊਟ-ਡਿਊਟੀਆਂ ਬਹੁਤ ਅੱਖੀਆਂ ਸਨ।" ਕਪਿਲ ਨੇ ਡੂੰਘੀ ਸੋਚ 'ਚ ਡੁੱਬਿਆਂ ਆਖਿਆ। "ਅਸੀਂ ਬੁੱਢਿਆਂ ਨੂੰ ਸੜਕ ਪਾਰ ਕਰਾਉਂਦੇ, ਕੁੱਝ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਬੱਸ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ 'ਚ ਮਦਦ ਦਿੰਦੇ ਗੇਟ ਤੇ ਟਿਕਟ ਚੈੱਕ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਲੋਕ ਨੂੰ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਬਿਠਾਉਂਦੇ।"

"ਹਾਂ, ਸਹਿਰ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ।" ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਖਿਆ। "ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਲੋਕ ਪਸੰਦ ਨੇ। ਇਹ ਬੜੇ ਹੀ ਮਿੱਤਰ-ਭਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬੜੀ ਸਖਤ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਖੁਸ਼

ਖੁਸ਼, ਖਿੜੇ-ਖਿੜੇ ਜਾਪਦੇ ਨੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਸੁਣੋ...!"

ਸੈਦਾਨ ਤੋਂ ਪਾਰ, ਇੱਕ ਪਹਾੜੀ ਲੋਕ-ਗੀਤ ਦੀ ਧੁਨ ਉੱਭਰ ਰਹੀ ਸੀ।
ਚੁੱਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਅੱਗ ਬਲ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸੁਆਣੀਆਂ ਖਾਣਾ ਬਣਾ
ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

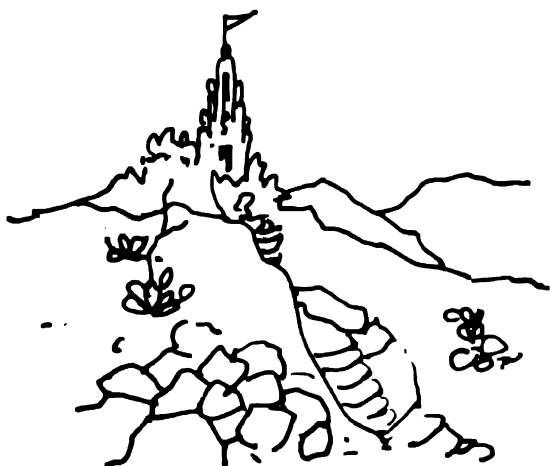
"ਕਾਸ਼! ਨਵੀਨ ਏਥੇ ਹੁੰਦਾ!" ਕਪਿਲ ਆਖਣ ਲੱਗਾ। "ਅਸੀਂ ਉਹਨੂੰ
'ਆਜ਼ੜੀ-ਕੁਟੀਆ' 'ਤੇ ਕੈਂਪਿੰਗ ਲਈ ਲੈ ਚੱਲਾਂਗੇ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਉਹ ਬਾਕਾਇਦਾ
ਸਕਾਊਟ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।" ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹ ਸੌਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਜਸਵੰਤ
ਨੇ ਆਖਿਆ।

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕਪਿਲ ਬਾਹਰ ਰਿਹਾ, ਨਵੀਨ ਸਨਿੱਚਰ-ਐਤਵਾਰ ਦੀ ਕੈਂਪਿੰਗ ਮੁਹਿੰਮ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੁੱਝਾ ਰਿਹਾ।

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਨਾਸਤੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੁਰਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲ ਜਾਂਦਾ। ਪਿੱਠ ਉਹਦੀ 'ਤੇ ਇਕ ਗਠੜੀ ਹੁੰਦੀ। ਗਠੜੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਇਕ ਬੈਗ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਨਵਾਂ ਜੋੜਾ, ਇਕ ਤਹਿ ਕਰ ਕੇ ਲਪੇਟਿਆ ਸੌਣ-ਬੈਗ, ਜੋ ਉਂਜ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹਲਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਸੀ ਬਹੁਤ ਗਰਮ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਬਹੁਤ ਸਾਮਾਨ। ਸਕਾਊਟ-ਟੈੱਸਟ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਭੋਜਨ ਆਪ ਪਕਾਉਣਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਚਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ, ਕਪਿਲ ਤੇ ਜਸਵੰਤ ਵੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਉਹ ਪਸ਼ੂ-ਮੇਲੇ ਦੀਆਂ ਦਿਲਚਸਪ ਤੇ ਉਤਸ਼ੁਕਤਾ-ਭਰਪੂਰ ਕਥਾਵਾਂ ਸੁਣਦੇ-ਸੁਣਾ-ਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨਿੱਚਰ-ਐਤਵਾਰ ਲਈ ਵਿਉਂਤਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਇੱਕ ਪਿਕਨਿਕ

"ਖੱਟ, ਖੱਟ ! ਖਟ, ਖੱਟ !"

ਸਨਿੱਚਰਵਾਰ ! ਪਹੁ-ਫੁਟਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਪਿਲ ਤੇ ਨਵੀਨ ਡੱਬ-ਖੜੱਬੇ 'ਚੱਕੀ-ਰਾਹੇ' ਦੀ 'ਖੱਟ-ਖੱਟ' ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਜਾਗ ਪਏ। ਬਿਸਤਰਿਆਂ 'ਚੋਂ ਉਹ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲੇ ਅਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ।

"ਮੁੰਡਿਉ ਥੱਲੇ ਆ ਜਾਓ !" ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ।

"ਜਸਵੰਤ ਏਥੇ ਵੇ।"

ਜਸਵੰਤ ਕਿਚਨ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਭਾਲੂ ਨਾਲ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਥੇਲਾ ਤੇ ਕਿੱਟ ਬਹੁਤ ਸੜਾਈ ਨਾਲ ਪੈਕ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਪਾਸ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਬੋਤਲ ਵੀ ਸੀ। ਨਵੀਨ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਰੱਸੀ ਦਾ ਇੱਕ ਗੁੱਛਾ ਤੇ ਛੋਟੇ-ਹੱਥੇ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਕੁਹਾੜੀ ਵੀ ਸੀ।

"ਮੁੰਡਿਉ, ਇਕ ਲਾਲਟੈਨ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਉ," ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਇਹ ਵੀ ਦੇਖ ਲਿਉ ਕਿ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਤੇਲ ਹੈ? ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪਾ ਲਿਉ।"

ਨਵੀਨ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕੈਂਪ-ਕਿੱਟ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਲੈ ਕੇ, ਤੁਰਨ ਦਾ ਚੋਖਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਸਵੰਤ ਤੇ ਕਪਿਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ, ਪੈਰ ਮੋਚ ਕੇ ਤੁਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

"ਨਵੀਨ, ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਅੱਗ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਅੱਗ ਬਾਲਣੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ?" ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਮੈਂ ਇਹ ਕੰਮ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।" ਨਵੀਨ ਦਾ ਉਤਰ ਸੀ।

"ਤਾਂ ਫਿਰ, ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਸਬਕ ਦਿਆਂਗਾ। ਸਕਾਊਟ-ਟੈਂਸਟ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਰਫ ਦੋ ਤੀਲੀਆਂ ਨਾਲ ਅੱਗ ਬਾਲਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਲੱਕੜਾਂ ਟੁੱਕਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕੁਹਾੜੀ ਨਾਲ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ।" ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

"ਸਾਨੂੰ ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਇਹਤਿਆਤ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।" ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ। "ਉਸ ਦਿਨ ਵਾਲੀ ਜੇਗਲ ਦੀ ਉਹ ਭਿਆਨਕ ਅੱਗ ਬੇ-ਧਿਆਨੀ ਨਾਲ ਸੁੱਟੀ ਤੀਲੀ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਬੁਝਾਈ ਗਈ 'ਪਿਕਨਿਕ-ਫਾਇਰ' ਨਾਲ।"

"ਪਰ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਾਂਗੇ।" ਨਵੀਨ ਨੇ ਆਖਿਆ।

ਆਜੜੀ-ਕੁਟੀਆ

ਸੂਰਜ ਬੱਦਲਾਂ ਨਾਲ 'ਲੁੱਕਣ-ਮੀਟੀ' ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤ੍ਰਿਕਾਲਾਂ ਪਈਆਂ ਤਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਸੰਗਤਰੀ-ਸੁਨਹਿਰੀ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ।

ਤਿੰਨੋਂ ਮੁੰਡੇ, ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਜਾਂਦੇ ਤਿੱਖੀ ਉਤਰਾਈ-ਚੜ੍ਹਾਈ ਵਾਲੇ ਪਥਰੀਲੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਦੀ 'ਆਜੜੀ-ਕੁਟੀਆ' ਵਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਰਾਹ ਬਹੁਤਾ ਲੰਮਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਤਦੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਜਦ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਉਹ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੀ ਤਾਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਉਥੇ ਇਕ ਪੱਧਰੀ ਸਪਾਟ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਪੱਥੀ ਹੈ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਰੁੱਖ ਹਨ ਅਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਬੂਝੇ ਤੇ ਝਾੜੀਆਂ ਆਦਿ। 'ਆਜੜੀ-ਕੁਟੀਆ' ਪੱਥੀ ਦੇ ਐਨੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸੀ। ਇਹ ਲੱਕੜ ਦੀ ਬਣੀ, ਇਕ ਛੋਟੀ ਤੇ ਸਾਦਾ ਜਿਹੀ ਕੁਟੀਆ ਸੀ, ਥੱਸ ਇਕੋ-ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ। ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਘਾਹ-ਫੁਸ ਰਲੇ ਮਿੱਟੀ-ਗਾਰੇ ਦਾ ਪੱਚਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

“ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਏਥੇ ਕੁਝ ਭੇਡਾਂ ਫਿਰ ਕੇ ਗਈਆਂ ਹਨ”, ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ।

“ਕਿੰਨੀ ਗੰਦੀ ਹੈ ਇਹ।”

“ਇਕ ਝਾੜੂ ਬਣਾਉ ਤੇ ਇਹਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰ ਲਓ। ਮੈਂ ਅੱਗ ਲਈ ਲੱਕੜੀ ਲੈਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਥੱਲੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।” ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਖਦਿਆਂ ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੱਸੀ ਤੇ ਕੁਹਾੜੀ ਚੁੱਕੀ ਅਤੇ ਭੱਜ ਗਿਆ।

ਕਪਿਲ ਤੇ ਨਵੀਨ ਨੇ ਕੁਝ ਲਕੜੀਆਂ ਤੇ ਤੀਲ੍ਹੇ ਤੜ ਕੇ ਝਾੜੂ ਬਣਾਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਕੁਟੀਆ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਹਾਰਿਆ। ਨਵੀਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੱਣ-ਬੈਗ ਵਿਛਾ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਕਪਿਲ ਤਿੰਨ ਚਪਟੇ ਪੱਥਰ ਲੱਭ ਲਿਆਇਆ। ਉਹਨੇ ਤਿੰਨੋਂ ਪੱਥਰ, ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰੱਖ ਕੇ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਜਸਵੰਤ ਅੱਗ-ਬਾਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਦਾ ਗੱਠਾ ਤੇ ਚੀੜ੍ਹ ਦੇ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਸੁੱਕੇ ਫਲ ਲੈ ਆਇਆ। ਉਹਨੇ ਕੁਟੀਆ ਦੇ ਅੱਗਿਉਂ ਘਾਹ ਕੱਟ ਕੇ ਥਾਂ ਸਾਫ ਕਰ ਲਈ।

“ਨਵੀਨ, ਮੈਂ ਅੱਗ ਬਾਲਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ। ਆ ਜਾ, ਆ ਕੇ ਦੇਖ”, ਉਹਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ। ਨਵੀਨ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਕਿ ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁੱਕੇ ਚੀੜ-ਫਲ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਰੱਖ ਕੇ, ਢੇਰੀ ਜਿਹੀ ਬਣਾ ਲਈ। ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਉਹਨੇ ਪਤਲੀਆਂ-ਪਤਲੀਆਂ ਲੱਕੜੀਆਂ ਟਿਕਾ ਦਿਤੀਆਂ। ਮੋਟੀਆਂ ਤੇ

ਵੱਡੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਉਹਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵੱਡੇ ਦੇ ਇਕ ਟੋਪਰੀ ਜਿਹੀ ਬਣਾ ਦਿਤੀ।

"ਚਿੜ੍ਹ-ਫਲ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਲੱਕੜਾਂ ਅੱਗ ਮਜ਼ਾਉਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਛੋਤੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਬਲ ਵੀ ਛੋਤੀ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੋਟੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਜਾਂ ਮੁੱਢੀਆਂ ਦੇਰ ਹਾਲ ਅੱਗ ਫੜਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਜਿਆਦਾ ਚਿਰ ਤਕ ਜਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ," ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਖਿਆ। "ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ ਕੀ ਪਕਾਈਏ?"

"ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕੁਝ ਪਰਾਏ ਬਚੇ ਹੋਏ ਹਨ," ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਕੁਝ ਲਵ ਵਿਚ ਕੁਝ ਆਲੂ ਕੁੱਲ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਉਹ ਸੁਆਦਲੇ ਬਣਦੇ ਹਨ।"

"ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਐ," ਨਵੀਨ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇਕ ਪਤੀਲਾ ਲਿਆਂਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਪਿਲ ਨੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਚੁੱਲੇ ਹੇਠ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਟੋਆ ਪੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਬਲਦੀਆਂ ਬਲਦੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਚੁੱਲੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਨਵੀਨ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗ ਗਿਆ।

ਇਚਰ ਨੂੰ ਜਸਵੰਤ ਦੀ ਬਾਲੀ ਅੱਗ ਤਿੜ੍ਹ-ਤਿੜ੍ਹ ਧਾਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਆਲੂ ਕੁਝਲ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੇ:

"ਆਲੂਆਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਐ?" ਕਪਿਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ "ਖੁਸ਼ਬੋ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।"

ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੋਲ ਐਲੂਮੀਨੀਅਮ ਦੀਆਂ ਪਲੇਟਾਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਖਾਣਾ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਖਾਣਾ ਲਗ ਪਏ। ਗਰਮ ਗਰਮ ਆਲੂ ਬੜੇ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਪੇਟ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ। ਖਾਣਾ ਖਾ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਸੁਆਹ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਭਾਂਡੇ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਲਏ।

ਫਿਰ, ਨਵੀਨ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੀਸੇ 'ਚੋਂ, ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਵਾਜਾ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਵਜਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪਹਿਲਾ ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਲਿਲਕ-ਭਰੀ ਪਹਾੜੀ ਤਰਜ ਵਜਾਈ, ਫਿਰ ਕੁੱਝ ਖੁਸ਼ੀ-ਭਰਪੂਰ ਸਕਾਉਟ-ਗੀਤ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ, ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹਰ-ਮਨ ਪਿਆਰੇ ਗਾਣੇ। ਕਪਿਲ ਅਤੇ ਨਵੀਨ ਨੇ ਵੀ, ਥੜੇ-ਥਹੁਤ ਗੀਤਾਂ ਦੇ, ਜੋ ਵੀ ਬੋਲ ਚੇਤੇ ਆਏ, ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਏ।

"ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਨੀਂਦਰ ਆਈ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।" ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ।

"ਆਓ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੌਂ ਜਾਈਏ।" ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਥੱਸ, ਮੈਨੂੰ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਲੈਣ ਦਿਉ।"

ਨਵੀਨ ਕੁਟੀਆ ਵਲ ਗਿਆ। ਕੁਟੀਆ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਹ

ਠਿਠਕ ਗਿਆ, ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਲੋਹਾ ਮਾਰੀ, "ਆਓ...!" ਅਤੇ ਧੜਮ ਦੇ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਡਿਗ ਪਿਆ। ਇੱਕ ਪਤਲਾ ਜਿਹਾ ਲੰਮ-ਸੁਲੰਮਾ ਆਕਾਰ ਉਹਦੇ ਉੱਪਰ ਝਪਟਿਆ ਅਤੇ ਦੁੰਡੇਗੇ ਮਾਰਦਾ ਕਪਿਲ ਉੱਪਰ ਦੀ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਉਹ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਚੀਖਿਆ, "ਦੇਖਣਾ ਭਈ, ਬਚ ਕੇ..." ਧੁੱਸ ਦਿੰਦਾ ਉਹ ਆਕਾਰ ਜਸਵੰਤ ਵਿੱਚ ਵੱਜਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੂਰ ਪੱਥੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਭੱਜ ਗਿਆ।

"ਕੀ ਸੀ ਭਈ?"

"ਚੀਤਾ ਸੀ..." ਨਵੀਨ ਚੀਖਿਆ।

"ਲੁੰਮੜ ਸੀ!" ਕਪਿਲ ਚਿਲਾਇਆ।

"ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਐ, ਗਿੱਦੜ ਹੀ ਸੀ," ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਤਿੰਨੋਂ ਮੁੰਡੇ ਠਹਾਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ। ਦੂਰ... ਜੇਗਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗਿੱਦੜ ਹਵਾਕਿਆ।

"ਸੁਭ ਰਾਤਰੀ, ਮਿੱਤਰਾ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਡਰਾ ਹੀ ਦਿਤਾ ਸੀ।"

"ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਗਾਉਣ-ਵਜਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਸਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੁਟੀਆ ਵਿੱਚ, ਚੂਰ-ਬੂਰ ਖਾਣ ਲਈ ਵੜਿਆ ਹੋਵੇਗਾ!" ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਜਦੋਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਸੌਣ-ਥੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੜੇ।

"ਹੁਣ ਸੌਂ ਜਾਉ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ," ਉਹਨੇ ਫਿਰ ਆਖਿਆ। ਪਰ ਕੋਈ ਨਾ ਬੋਲਿਆ। ਕਪਿਲ ਤੇ ਨਵੀਨ ਘੁਕ ਸੌਂ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ-ਜਾਨ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ

ਅੱਧੀ ਕੁ ਰਾਤ ਵੇਲੇ, ਨਵੀਨ ਹੜਬੜਾ ਕੇ ਜਾਗ ਉਠਿਆ। ਉਹ ਕਿਉਂ ਜਾਗਿਆ ਸੀ? ਕੁਟੀਆ ਵਿੱਚ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਸੀ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਚੁੱਪ-ਚਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਸੀ। ਜਸਵੰਤ ਤੇ ਕਪਿਲ ਗੂੜੀ ਨੀਂਦੇ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਸਨ।

ਨਵੀਨ ਉੱਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣੀਂਦੀ, ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਹਿਲ-ਜੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। "ਭੈੜਾ ਸੁਪਨਾ ਹੋਵੇਗਾ!" ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ। ਉਹ ਮੁੜ ਲੰਮਾ ਪੈਂਟ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਧਰੋਂ ਇੱਕ ਮੱਧਮ ਜਿਹੀ ਪਰ ਸਾਫ਼-ਸਪ ਸਟ ਚੀਕ ਸੁਣੀ, "ਆ...ਆ...ਊ...ਊ..." ਆਵਾਜ਼ ਬੜੀ ਬਰੀਕ ਤੇ ਉੱਚੀ ਸੀ। ਕੀ ਇਹ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ, ਜਾਂ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਪੁਕਾਰ...? ਉਹ ਪਛਾਣ ਨਾ ਸਕਿਆ।

'ਜਸਵੰਤ! ਕਪਿਲ ਉੱਠੋ ਨਾ। ਕੋਈ ਬੁਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ', ਨਵੀਨ ਨੇ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਆਖਿਆ।

'ਕੀ ਹੈ?' ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਬੱਟ-ਪਟ ਉੱਠਦਿਆਂ ਆਖਿਆ। "ਨਵੀਨ, ਤੂੰ ਠੰਡ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਖੜਾ ਏ? ਕੋਈ ਭਾਰਾ ਕੱਪੜਾ ਲੈ ਲੈ।" "ਸੁਣ ਜਸਵੰਤ।"

"ਆ...ਆ...ਊ..." ਚੀਕ ਹੋਰ ਉੱਚੀ ਉੱਠੀ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਸੀ।

"ਠਹਿਰੋ, ਮੈਨੂੰ ਲੈਂਪ ਬਾਲ ਲੈਣ ਦਿਉ।" ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਲਾਲਟੈਨ ਬਾਲੀ।

"ਕੀ ਗੱਲ ਐ?" ਕਪਿਲ ਨੇ ਸੁੱਤ-ਉਣੀਂਦੇ 'ਚ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਕੋਈ ਮਦਦ ਲਈ ਪੁਕਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ," ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਖਿਆ। "ਮੁੰਡਿਓ, ਕੋਈ ਗਰਮ ਕੱਪੜਾ ਪਾ ਲਉ। ਟਾਰਚ! ਰੱਸੀ! ਕੁਹਾੜੀ!" ਜਸਵੰਤ ਬੋਲਦਾ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾ ਵੀ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਦਾ ਗਿਆ। ਕਪਿਲ ਉੱਛਲ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, "ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਵੀ ਟਾਰਚ ਹੈ। ਨਵੀਨ, ਮੇਰੇ ਬੈਲੇ 'ਚ ਫ੍ਲਸਟ-ਏਡ ਕਿੱਟ ਹੈ।"

"ਆ...ਆ...ਆ...ਊ..." ਆਵਾਜ਼ ਮੁੜ ਉੱਭਰੀ। ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁੰਡੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਲਾਲਟੈਨ ਨਵੀਨ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸੀ। "ਠਹਿਰੋ! ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪੱਕ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਠੀਕ ਪਾਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ," ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਖਿਆ।

"ਆ...ਆ...ਆ...ਊ..." ਆਵਾਜ਼ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਈ। ਇਹ ਪੱਥੀ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸਿਰੇ ਵਲੋਂ ਆਉਂਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਣੇ

ਉਧਰ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ। ਹੁਣ ਚੰਦ ਥੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚਮਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਤੁਰਦੇ-ਤੁਰਦੇ ਉਹ ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਪੱਧਰੀ ਸਪਾਟ ਗਰਾਉਂਡ ਮੁੱਕ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਇਲ ਦਲਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਕੁਝ ਝਾੜੀਆਂ ਉੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਥੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਪਦਾ।

"ਹੇ! ਕੌਣ ਐ ਏਥੇ? ਕਿੱਥੇ ਹੋ ਤੁਸੀਂ?" ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਹਾਕ ਮਾਰੀ।

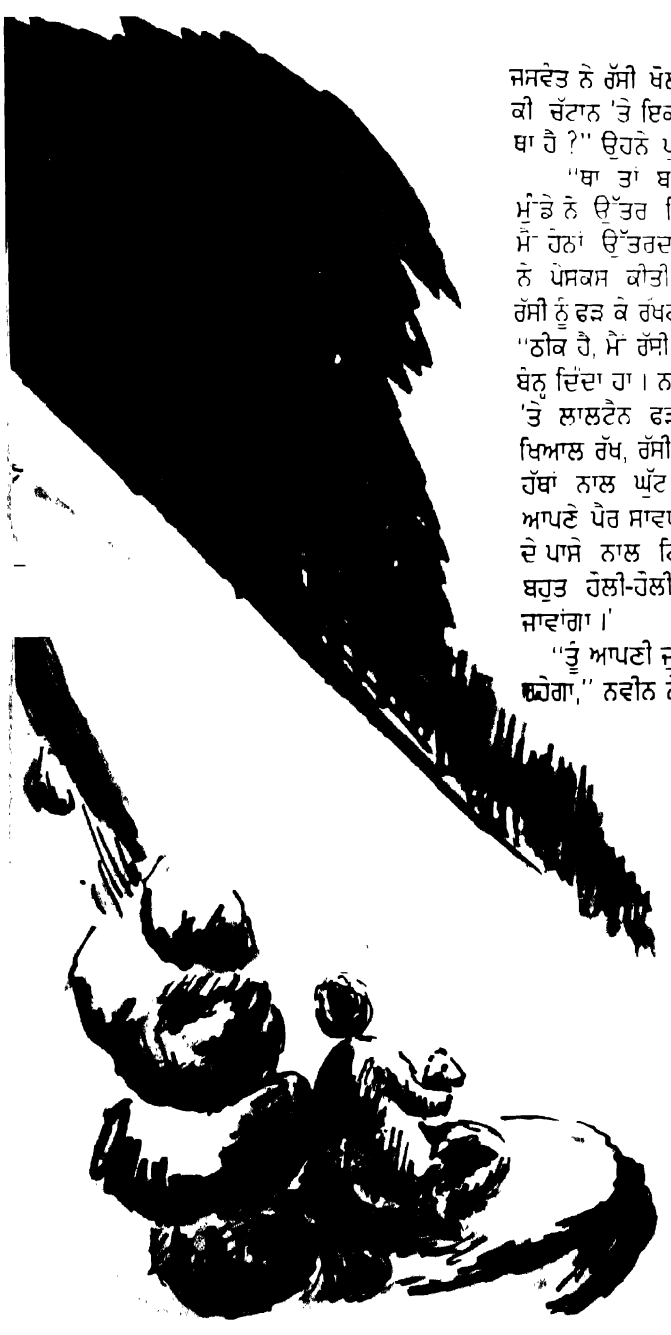
"ਆ...! ਆ...ਆ...ਉ...! ਇਥੇ ਹੇਠਾਂ!" ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਉੱਭਰੀ। ਜਸਵੰਤ ਪੇਟ-ਪਰਨੇ ਲੇਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੀਂਗੂਦਾ-ਗੀਂਗੂਦਾ ਐਨ ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜਾ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਟਾਰਚ ਹੇਠਾਂ ਵਲ ਮਾਰੀ। ਕਪਿਲ ਵੀ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਲੇਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬੈਟਰੀ ਮਾਰੀ। "ਜਸਵੰਤ, ਦੇਖ। ਅਹੁ... ਓਸ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਮੁੰਡਾ ਹੈ।" ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ।

ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਹੇਠਾਂ ਵਲ ਇਕ ਚੱਟਾਨ ਦੇ ਕਿੰਗਰੇ 'ਤੇ ਚਮਕੀਆਂ, ਜਿਹੜਾ, ਚੋਟੀ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਫੁੱਟ ਹੇਠਾਂ, ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਨਿੱਕਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਆਜੜੀ-ਮੁੰਡਾ ਚੱਟਾਨ ਨਾਲ ਦੁਬਕਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ 'ਚ ਕੁੱਝ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

"ਭਟਿਆ ਰਹੋ ਭਈ। ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ," ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਖਿਆ। "ਅਸੀਂ ਛੱਤੀ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਉੱਪਰ ਖਿੱਚ ਲਵਾਂਗੇ।"

"ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਕੀ ਹੈ?" ਕਪਿਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਭੇਡ ਹੈ। ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰ ਕੇ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰੋ।" ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਅੱਖਰੂ ਵਹਿ ਤੁਰੇ।

ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਰੱਸੀ ਖੋਲ੍ਹੀ। "ਓਏ ਮੁੰਡਾ,
ਕੀ ਚੱਟਾਨ 'ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਲਈ
ਥਾ ਹੈ?" ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਥਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ।"
ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ। "ਜਸਵੰਤ,
ਮੈਂ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤਰਦਾ ਹਾਂ!" ਕਪਿਲ
ਨੇ ਪੇਸਕਸ ਕੀਤੀ। "ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ
ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਸ਼ਿਖਾ ਹੋਵੇਗਾ।"
"ਠੀਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਰੱਸੀ ਤੋਰੇ ਲੱਕ ਦੁਆਲੇ
ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਨਵੀਨ, ਤੂੰ ਐਨ ਕੋਨੇ
'ਤੇ ਲਾਲਟੇਨ ਫੜੀ ਰੱਖੀ। ਕਪਿਲ
ਖਿਆਲ ਰੱਖ, ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ
ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਲੈ ਅਤੇ
ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਪਹਾੜੀ
ਦੇ ਪਾਸੇ ਨਾਲ ਟਿਕਾ ਲੈ। ਮੈਂ ਰੱਸੀ
ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਥੱਲੇ ਨੂੰ ਕਰਦਾ
ਜਾਵਾਂਗਾ।"

"ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਜੁੱਤੀ ਲਾਹ ਲੈ, ਚੰਗਾ
ਛੁਹੇਗਾ," ਨਵੀਨ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ।

ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ

ਹਵਾ ਕਾਫੀ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਵਗ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਚੰਨ ਬੱਦਲਾਂ ਉਹਲੇ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਪਿਲ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਕੰਨੀ ਨੂੰ ਫੜ-ਫੜ ਕੇ ਥੱਲੇ ਉੱਤਰ ਗਿਆ। ਇਧਰ-ਉਧਰ ਕੁਝ ਪੱਥਰ ਤੇ ਝਾੜ-ਬੂਟ ਸਨ, ਜਿਥੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਟਿਕਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਜਸਵੰਤ 'ਤੇ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, "ਠੀਕ ਹੈ! ਮੈਂ ਹੁਣ ਥੱਲੇ ਉੱਤਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।" ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਰੱਸੀ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਫੜ ਕੇ, ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਥੱਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

"ਠੀਕ ਹੈ ਕਪਿਲ?" ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਬੱਸ, ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ, ਤਿੰਨ ਕੁ ਫੁੱਟ ਹੋਰ।" ਉਹਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

"ਠੀਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਥੱਲੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਹਾਂ।"

ਕਪਿਲ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਮੁੰਡਾ ਦਸਾਂ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਸੀ।

"ਓਏ, ਤੂੰ ਵਿਆਸ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਨੌਕਰ ਜੈਦੇਵ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤਾਂ ਠਹੀਂ?" ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਹਾਂ, ਮੈਂ ਧਨੂੰ ਹਾਂ। ਜੇ ਭੇਡ ਮਰ ਗਈ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪਿਉ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਾਰੇਗਾ। ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਘੰਟਿਆਂ ਤੋਂ ਏਥੇ ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹਾਂ।" ਮੁੰਡਾ ਰੋਣ ਹਾਕਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੇ ਲੱਗ-ਪਗ ਰੋ ਹੀ ਪਿਆ ਸੀ।

"ਰੋ ਨਾ ਧਨੂੰ। ਤੂੰ ਹੁਣ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਏਂ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਭੇਡ ਵੀ।" ਕਪਿਲ ਨੇ ਦਿਖਾ ਕੇ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਆਖਿਆ। ਪਰ ਮਿੰਟ ਕੁ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਉਹਨੇ ਉੱਚੀ ਦੇਣੀ ਆਖਿਆ, "ਜਸਵੰਤ, ਤੁਸੀਂ ਇਹਨੂੰ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ ਧੂਹ ਸਕਦੇ। ਇਹਦੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਸੱਟ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ।"

"ਕੀ? ਟੁੱਟ ਗਈ ਹੈ?"

"ਮੇਢਾ ਉੱਤਰ ਗਿਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।"

"ਇਹਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਉ। ਠਹਿਰੋ। ਮੈਨੂੰ ਸੋਚ ਲੈਣ ਦੇ," ਜਸਵੰਤ ਆਖਣ ਲੱਗਾ। ਫਿਰ ਬੋਲਿਆ, "ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਕਪਿਲ। ਕੀ ਭੇਡ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੈ?"

"ਨਹੀਂ ਬਹੁਤੀ ਵੱਡੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਦਰਮਿਆਨੀ ਜਿਹੀ ਹੈ।"

"ਕੀ ਤੇਰੇ ਪਾਸ, ਤੇਰੀ ਡੋਰ ਹੈ?" "ਹਾਂ, ਹੈ।"

"ਅਤੇ ਚਾਕੂ?"

“ਉਹ ਵੀ ਹੈ।”

“ਕੀ ਪਿਆਲ ਹੈ ਤੇਰਾ, ਕੀ ਤੂੰ ਲੇਲੇ ਦੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਸਕਦਾ ਏਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਵੇਂ ਹੀ ਅਗਲੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਵੀ?”

“ਮੈਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।” ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਜੇਬੀ ਚਾਕੂ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਥੋੜੀ ਜਿੰਨੀ ਡੋਰੀ ਨੂੰ ਮਾਪ ਕੇ ਦੇਖਿਆ। ਲੇਲਾ ਇੰਨਾ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੇ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਲੱਤਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈਆਂ। ਧਨੂੰ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਫੜੀ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। “ਲੱਤਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈਆਂ ਹਨ।” ਕਪਿਲ ਨੇ ਉੱਚੀ ਤਾਈਂ ਆਖਿਆ।

“ਹੁਣ ਲੇਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਦੀ ਸੁੱਟ ਲੈ, ਜਿਵੇਂ ਆਜ਼ਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।” ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

ਲੇਲਾ ਚੋਖਾ ਭਾਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਪਿਲ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਪਾਉਣਾ, ਕਾਫ਼ੀ ਔਖਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ, ਕਿਧਰੇ ਕਿੰਗਰੇ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਹੀ ਨਾ ਡਿਗ ਪਏ।

“ਲੈ, ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ। ਕੀ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਡੋਰੀ ਜਾਂ ਗੁਮਾਲ ਹੈ? ਲੇਲੇ ਦੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਅਤੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਛਾਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਕਸ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈ।”

“ਧਨੂੰ ਪਾਸ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪੱਗ ਹੈ।” ਕਪਿਲ ਨੇ ਹੇਠੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ।

“ਉਹਨੂੰ ਆਖ ਕਿ ਪੱਗ ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ।” ਕਪਿਲ ਨੇ ਧਨੂੰ ਦੀ ਪੱਗ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨੇ, ਉਸ ਨਾਲ ਲੇਲੇ ਦੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨੂੰ ਗੱਠ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨੂੰ ਕੱਸ ਕੇ ਅਗਲੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ, ਲੇਲਾ ਉਸਦੀ ਧੋਣ ਦੁਆਲੇ ਗਲੂਬੇਦ ਵਾਂਗ ਵਲਿਆ

ਹੋਇਆ ਸੀ। "ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਉ।" ਉਹਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ। "ਹੁਣ ਰੱਸੀ ਫੜ ਲੈ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਉੱਪਰ ਖਿੱਚ ਲਵਾਂਗਾ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉੱਤੇ ਆ ਜਾ—ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਵੇਖ," ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਹਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ। ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਨਾ, ਹੇਠਾਂ ਉੱਤਰਨ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧੇਰੇ ਔਖਾ ਸੀ। ਜਸਵੰਤ ਦੇ ਹੱਥ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖਿੱਚਣ ਕਰ ਕੇ ਰਗੜੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਲਾਸਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਅਖੀਰ ਕਪਿਲ ਦੇ ਸਿਰ ਦਾ ਉੱਪਰਲਾ ਹਿੱਸਾ, ਟਿੱਲੇ ਦੇ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਨਵੀਨ ਨੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਬੜੀ ਉਤਾਵਲ ਨਾਲ, ਉਹਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਖਿੱਚਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਕਪਿਲ ਦਾ ਸਾਹ ਲੱਗ-ਭੱਗ ਘੁੱਟ ਹੀ ਚੱਲਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਲੇਲਾ ਉਹਦੇ ਮੱਢਿਆਂ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਲਾਹਿਆ।

"ਸੁਕਰ ਐ ਰੱਬ ਦਾ?" ਕਪਿਲ ਨੇ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੈਂਦਿਆ ਆਖਿਆ। ਕੁੱਝ ਮਿੰਟ ਹੋਰ ਉੱਪਰ ਨਾ ਪੁੱਜਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੂਰਖ ਲੇਲੇ ਦਾ ਬੱਚਾ, ਮੇਰੀ ਸੰਘੀ ਹੀ ਘੁੱਟ ਦਿੰਦਾ!" ਇਹ ਆਖਦਿਆ ਉਹਨੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਧੌਣ ਮਲੀ। "ਪਰ ਅਸੀਂ ਧਨੂੰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕੱਢਾਂਗੇ, ਜਸਵੰਤ?"

"ਦੇਖ, ਮੈਂ ਰੱਸੀ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਸਿਰਾ ਇਸ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਮੁੱਢ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ ਅਤੇ ਗਵ ਵੀ ਖੁਲ੍ਹਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ।" ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਖਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉੱਚੀ ਦੇ ਕ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ, "ਧਨੂੰ। ਮੈਂ ਰੱਸੀ ਹੇਠਾਂ ਲਮਕਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਰਸੀ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰਾ ਫੜ ਲਈ।"

"ਜੇਗਾ," ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਰੱਸੀ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਲਮਕਾਈ।

"ਮੈਂ ਰੱਸੀ ਫੜ ਲਈ ਹੈ।" ਧਨੂੰ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਖਿਆ।

"ਠੀਕ ਹੈ। ਹੁਣ ਰੱਸੀ ਛੱਡ ਦੇ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਕਪਿਲ, ਧਨੂੰ ਦੀ ਪੱਗ ਦੇ ਦੇ।"

ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੁੱਤੀ ਲਾਹ ਕੇ ਪਰ੍ਹੇ ਮਾਰੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਲਮਕਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤਰਨ ਲੱਗਾ। ਪੈਰ ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਪਾਸੇ ਨਾਲ ਟਿਕਾ ਟਿਕਾ ਕੇ ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਥੱਲੇ ਉੱਤਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕਪਿਲ ਤੇ ਨਵੀਨ ਨੇ ਲੇਲਾ ਤੇ ਟਾਰਚਾਂ ਫੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਹ ਰੋਕੀ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ।

ਅਚਾਨਕ ਜਸਵੰਤ ਦਾ ਪੈਰ ਖਿਸਕਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਚਕਰ ਖਾਂਦਾ, ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਝੁਲਣ ਲੱਗਾ। ਰਸੀ ਜ਼ੋਰ ਖਾ ਗਈ ਸੀ। "ਨਵੀਨ, ਤੂੰ ਲੇਲੇ ਨੂੰ ਫੜ।" ਕਪਿਲ ਨੇ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੇ ਪੈਂਦੀ ਕਸ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਰਸੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜਦਿਆਂ ਅਤੇ ਹਫ਼ਦਿਆਂ ਹਫ਼ਦਿਆਂ ਆਖਿਆ।

ਜਸਵੰਤ ਮੁੜ ਬੋਲਾ ਖਾ ਕੇ, ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਪੈਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਿਕਾ ਲਿਆ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਹ ਮੁੜ ਬੱਲੇ ਵਲ ਉੱਤਰਨ ਲੱਗਾ।

ਛੇਤੀ ਹੀ ਜਸਵੰਤ ਕਿੰਗਰੇ ਉੱਤੇ, ਧਨੂੰ ਪਾਸ ਜਾ ਪੁੱਜਾ।

"ਧਨੂੰ, ਤੂੰ ਇਕ ਬਹੁਤ ਬਹਾਦਰ ਮੁੰਡਾ ਹੈਂ।" ਉਹਨੇ ਆਜੜੀ ਛੋਕਰੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ। "ਹੁਣ ਤੂੰ ਜ਼ਰਾ ਹੋਰ ਬਹਾਦਰ ਬਣ। ਮੇਰੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾ। ਤੇਰਾ ਜਿਹੜਾ ਹੱਥ ਠੀਕ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਲੱਕ ਦੁਆਲੇ ਵਲਾ ਲੈ, ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਸ ਕੇ ਫੜ ਲੈ। ਹਾਂ, ਠੀਕ ਹੈ। ਹੁਣ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਮੇਰੇ ਦੁਆਲੇ ਵਲ ਲੈ। ਹੋਰ ਕੱਸ ਕੇ। ਹੁਣ ਠੀਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ।" ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਪੱਗ ਧਨੂੰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਵਲੇਟੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਗਲੇ ਪਾਸੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ।

"ਧਨੂੰ, ਇਹ ਜ਼ਰਾ ਚੁੱਭੇਗੀ," ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ। "ਪਰ ਤੂੰ ਛੱਡੀ ਨਾ।"

"ਮੇਂ ਕੱਸ ਕੇ ਫੜੀ ਰੱਖਾਂਗਾ," ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਭਰੋਸਾ ਦੁਆਇਆ। ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਉਪਰ ਵਲ ਜੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਵਾਹੀ ਵਾਹੀ, ਇਕ ਇਕ ਪੈਰ ਖੜੀ ਇਹਤਿਆਸ ਨਾਲ ਇਕ ਥਾਂ ਟਿਕਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੋ, ਮੁੜ ਕੇ

ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ। ਇੰਸ ਹੀ ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ, ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਗਿਆ। ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਧਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਭਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਗੱਭਰੂ ਜਿਹੇ ਸਕਾਉਟ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣਾ ਤੇ ਉਸਦਾ ਭਾਰ ਝੱਲਣਾ ਵਿੱਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਜਸਵੰਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਧਨੂੰ ਬਹੁਤ ਔਖ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਮੁੰਡਾ ਉਭਾਸਰਿਆ ਤਕ ਨਾ।

ਬੋੜ੍ਹਾ-ਬੋੜ੍ਹਾ ਕਰ ਕੇ ਜਸਵੰਤ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਅਖੀਰ ਉਹ ਧੁਰ-ਉੱਪਰਲੇ ਸਿਰੇ ਦੇ ਐਨ੍ਹ ਬਰਾਬਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। "ਲਉ ਭਈ ਮੁੰਡਿਉ, ਹੁਣ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਉੱਪਰ ਖਿੱਚ ਲਉ!" ਉਹਨੇ ਆਖਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਤਾਣ ਲਾਇਆ। ਜਸਵੰਤ ਪੇਟ-ਪਰਨੇ ਘਿਸਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉੱਪਰ ਆ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਕਪਿਲ ਤੇ ਨਵੀਨ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਢੇਰੀ 'ਤੇ ਢਹਿ ਪਏ। ਲੇਲਾ ਮਿਮਿਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਉਹ ਆਜੜੀ-ਕੁਟੀਆ ਵਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਸਵੇਰ-ਸਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਛੀ ਚਹਿਚਹਾਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਧਨੂੰ ਨੂੰ ਕੁਟੀਆ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਿਟਾਇਆ, ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, "ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇਗੀ!"

ਨਵੀਨ ਨੇ ਗਰਮ-ਗਰਮ ਦੁੱਧ ਦਾ ਇਕ ਮੱਗ ਭਰ ਕੇ, ਬੱਕੇ-ਟੁਟੇ ਤੇ ਭੁਖਣ-ਭਾਣੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ।

ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਥੈਲੇ 'ਚੋਂ ਇਕ ਸਵੈਟਰ ਕੱਢਿਆ। ਧਨੂੰ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪਤਲੀ ਜਿਹੀ ਸੂਤੀ ਕਮੀਜ਼ ਹੀ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਪਜ਼ਾਮਾ ਫਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਧਨੂੰ ਦੀ ਜ਼ਖਮੀ ਬਾਂਹ ਇਕ ਖੁਲ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਵਲੰ-ਗਣ (ਗਲ-ਪੱਟੀ) 'ਚ ਪਾ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਵੈਟਰ ਉਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਉਹ ਇੰਨਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਤੇ ਵੱਡਾ ਸੀ ਕਿ ਧਨੂੰ ਦੇ ਗੋਡਿਆਂ ਤੋਂ ਤੱਕ ਹੇਠਾਂ ਪੁਜ ਗਿਆ। ਲੇਲਾ ਮੁੜ ਮਿਮਿਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕਪਿਲ ਨੇ ਉਹਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਖੋਲ ਦਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨਵੀਨ ਨੇ ਬਾਕੀ ਬਚਿਆ ਦੁੱਧ ਉਹਨੂੰ ਪਿਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਧਨੂੰ ਨੇ ਦੁੱਧ ਪੀਤਾ ਅਤੇ ਮੁੰਡਿਆਂ 'ਤੇ ਇਕ ਮਿੱਠੀ ਮੁਸਕਣੀ ਸੁੱਟੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਕਪਿਲ ਦੇ ਸੈਣ-ਬੈਗ 'ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ਅਤੇ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦਰ ਸੌਂ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਪੰਛੀ-ਪੰਖੇਰੂ ਜਾਗ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਂਤ ਸੁਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਚਹਿਕਾਰਾਂ ਫਿਜ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕ ਉੱਚਾ ਸਾਰਾ ਮਿਲਿਆ-ਜੁਲਿਆ ਸੰਗੀਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਸਵੇਰ ਦਾ ਆਰੰਭ ਸੀ।

ਸਕਾਉਟਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ

ਘੰਟੇ-ਦੋ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਧਨੂੰ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਚੱਲ ਪਏ ।
ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਧਨੂੰ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗਾ :—

“ਮੈਂ ਨੱਥੂ ਰਾਮ ਵਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਭੇਡਾ ਚਰਾਉਣ ਆਇਆ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਅੱਪੜੇ, ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਲੇਲਾ ਹੈ ਨਹੀਂ । ਇਕ ਵਾਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਕ ਭੇਡ ਗੁਆਚ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਵਿਆਸ ਸਾਹਬ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਸੋ, ਇਸ ਵਾਰੀ ਮੈਂ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਦਸਿਆ ਅਤੇ ਲੇਲੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਾਪਸ ਦੌੜ ਆਇਆ । ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਮਿਮਿਆਉਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ । ਇਹ ਉਸ ਚਿਟਾਨ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਉੱਤਰ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉੱਪਰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਸਕਦਾ ।”

“ਪਰ ਤੂੰ ਉਸ ਸਿੱਧੀ ਤਿੱਖੀ ਪਹਾੜੀ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਕਿਵੇਂ ਉੱਤਰਿਆ ?”
ਕਪਿਲ ਨੇ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ ।

“ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਇੰਨਾ ਡਰ ਗਿਆ ਸਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਲੇਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਜਿਵੇਂ-ਕਿਵੇਂ ਮੈਂ ਥੱਲੇ ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਗਿਆ । ਪਰ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਹਨੇਰਾ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਡਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ।”

ਦੂਰ-ਪਰੇ ਉਹਨਾਂ ਜੇਦੇਵ ਅਤੇ ਨੱਥੂ ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਲਾਠੀਆਂ ਲਈ, ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ । ਜਦੋਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਉਚੀ

ਸਾਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ, "ਸ਼ੁਕਰ ਐ ਰੱਬ ਦਾ। ਮੁੰਡਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਾ ਲੱਗੀ ਰਹੀ ਹੈ।"

ਧਨੂੰ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਬਾਪੂ, ਇਹਨਾਂ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਲੇਲੇ ਨੂੰ ਵੀ।"

"ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀ ਟੁਟੀ..." ਜੇ ਦੇਵ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਉਹਨੂੰ

ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। "ਇਹਨੂੰ ਐਵੇਂ ਨਾ ਝਿੜਕੋ। ਤੁਹਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਬਹੁਤ ਸੂਰਮਾ
 ਹੈ। ਇਹਦੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਸੱਟ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਲੈ ਚੱਲਣਾ
 ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।"
 ਓਧਰ ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਮਿਸਟਰ ਵਿਆਸ ਬੜੀ ਉਤਾਵਲ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰ
 ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਧਨੂੰ ਨੂੰ ਫੌਰਨ ਹੀ ਜ਼ਿਮਲੇ ਕਿਸੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ

ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

“ਤੁਸੀਂ ਸਕਾਊਟ ਵੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਸ਼ੈਅ ਹੋ ! ਤੁਹਾਡੀ ਸਕਾਊਟ-ਟਰੇਨਿੰਗ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਹੈ ।” ਮਿਸਟਰ ਵਿਆਸ ਨੇ ਆਖਿਆ । “ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਕਪਿਲ ਤੁਸਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ‘ਤੇ, ਤੇਰੇ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਫ਼ਖ਼ਰ ਹੋਏਗਾ ।”

ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਹੇਠਾਂ ‘ਤਾਰਾ-ਫ਼ਾਰਮ’ ਵਲ ਤੁਰ ਪਏ ।

ਘਰ-ਵਾਪਸੀ

ਤ੍ਰਿਕਾਲਾਂ ਵੇਲੇ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਲਾਨ 'ਚ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ। ਰਾਮੂ ਤੇ ਰਾਣੀ ਦੀ ਜੋੜੀ ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਗੰਢ ਅਤੇ ਪੱਕੀ ਪੀਡੀ ਗੰਢ ਦਾ ਫਰਕ ਸਮਝਾ ਸਿਖਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਸਵੰਤ ਤੇ ਕਪਿਲ ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਅਤੇ ਚੀਤੇ ਕੋਲੋਂ ਬਚਾਅ ਬਾਰੇ ਰੇਖਾ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

"ਭਈ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਗਿੱਦੜ ਦੇ ਨਵੀਨ ਉਤੋਂ ਦੀ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਲਗੀ ਹੈ।" ਰੇਖਾ ਨੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਖਿਆ।

"ਤੂੰ ਉਹਦਾ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖਦੀ ਕਿਧਰੇ ਉਸ ਵੇਲੇ," ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ।
"ਜਾਣਦਾ ਏਂ ਨਵੀਨ, ਇਸ ਛੁੱਟੀ 'ਚ ਤੈਨੂੰ ਸਕਾਊਟਿੰਗ ਬਾਰੇ ਕਾਫੀ ਸਾਰੀ ਮੁਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ।" ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਆਖਿਆ। "ਤੂੰ ਆਪ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਕਾਊਟਿੰਗ 'ਚ ਸਿਖਾਈਆਂ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਵਾਸਤਵਿਕ ਜੀਵਨ 'ਚ ਕਿੰਨੀਆਂ ਲਾਹੇਵੰਦੀਆਂ ਹਨ।"

"ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ" ਨਵੀਨ ਨੇ ਆਖਿਆ।

"ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਪੰਛੀਆਂ ਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਕਾਫੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ..."

"...ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਬਾਰੇ...ਤੇ ਜੰਗਲੀ ਫੁੱਲਾਂ ਬਾਰੇ..." ਰਾਣੀ ਨੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਟੋਕ ਕੇ ਆਖਿਆ।

"ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ, ਰਾਣੀ," ਨਵੀਨ ਨੇ ਆਖਿਆ। "ਅਸਲ ਵਿਚ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਨੀਝ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿੱਖ ਲਈ ਹੈ।" "ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰਲੇ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਵੀ," ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ।

"ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਜਸਵੰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਮੁੱਢ ਦੁਆਲੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਠ ਠੀਕ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਕਪਿਲ ਦੀ ਕਮਰ ਦੁਆਲੇ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀ। ਮੈਂ ਕਪਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫ੍ਰੰਟ-ਏਡ ਦੀ ਕਿਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤਰਖਾਣਾ ਕੰਮ ਜਾਨਣਾ, ਅੱਗ ਬਾਲਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਜਾਂ ਲੱਕੜੀਆਂ ਟੁੱਕਣਾ ਕਿੰਨਾ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੈ!" "ਅਤੇ ਪਲੇਟਾਂ ਧੋਣਾ," ਰੇਖਾ ਨੇ ਆਖਿਆ।

"ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ, ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਜਾਂ ਗੁਆਚੇ ਹੋਏ ਆਜੜੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਆਖੋ ਹੀ ਨਾ।"

"ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ," ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਧਨ੍ਹ੍ਹ ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ, ਕਾਫੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਹਸਪਤਾਲ ਵਾਲਿਆਂ ਉਹਦੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਪਲੱਸਤਰ ਚੜ੍ਹਾ

ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਐਵੇਂ ਮਾਮੂਲੀ ਫਰੈਂਕਚਰ ਹੈ, ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁੱਝ ਤੁਸਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਉਸ ਲਈ ਕੀਤਾ, ਉਹਦੇ ਲਈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਸੀ।"

"ਆਸ ਹੈ ਨਵੀਨ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਵਾਰੀ ਸਾਡੇ ਸਕਾਊਟ ਟਰੱਪ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਏਂਗਾ।" ਕਪਿਲ ਨੇ ਆਖਿਆ।

"ਤੇਰਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਲੈ ਵੀ ਲੈਣਗੇ?" ਨਵੀਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਤੂੰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖ ਗਿਆ ਏਂ," ਵਿਜੇ ਚਾਚਾ ਨੇ ਆਖਿਆ। "ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸਕਾਊਟ ਬਣੇਗਾ।"

"ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ, ਜਦੋਂ ਸਤਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਤਾਂ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ 'ਰੋਵਰ' (ਮੁਖੀ ਸਕਾਊਟ) ਬਣ ਜਾਵਾਂਗਾ।" ਜਸਵੰਤ ਨੇ ਆਖਿਆ।

ਇਚਰ ਨੂੰ ਰੋਖਾ ਦੋੜੀ ਦੋੜੀ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਈ ਉਹ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਪਰੋਸੀ ਹੋਈ ਥਾਲੀ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਈ। "ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ 'ਗਾਈਡਜ਼ ਕੁੱਕਰੀ ਬੈਜ' ਮਿਲ ਜਾਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ। ਲਓ ਵੇਖੋ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੀ ਲਿਆਈ ਹਾਂ!" ਉਹਨੇ ਥਾਲੀ ਤੋਂ ਪੋਟਾਂ ਲਾਂਭੇ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ। ਥਾਲੀ ਵਿਚ ਚੌਰ ਸਾਰਾ ਗਰਮ-ਗਰਮ ਹਲਵਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਮੂੰਗਫਲੀ-ਪਿਸਤੇ ਆਦਿ ਨਾਲ ਇਹ ਸਬਦ ਉੱਕਰੇ ਹੋਏ ਸਨ :—

"ਸਾਡੇ ਸਕਾਊਟਾਂ—ਜਸਵੰਤ, ਕਪਿਲ ਤੇ ਨਵੀਨ ਨੂੰ ਸਲਾਮ।"

ਨਹਿਰੂ ਬਾਲ-ਪੁਸਤਕਾਲਜ ਲੜੀ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਬਾਪੂ (ਸਚਿਤਰ ਜੀਵਨੀ) ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ	ਐਫ. ਸੀ. ਫਰੀਟਸ
2. ਪੰਛੀ-ਜਗਤ	ਜੇਮਾਲ ਆਰਾ
3. ਕਸ਼ਮੀਰ (ਫੋਟੋ ਪ੍ਰੇਮਾਨੰਦ ਸ਼ਰਮਾ)	ਲੇਖਿਕਾ : ਮਾਲਾ ਸਿੰਘ
4. ਸਾਡੀਆਂ ਨਦੀਆਂ	ਲੀਲਾ ਮਜੁਮਦਾਰ
5. ਚੋਟੀ ਤੋਂ ਚੋਟੀ	ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ
6. ਸੁਰਗ ਦੀ ਸੈਰ	ਲੀਲਾ ਵਤੀ ਭਾਗਵਤ
7. ਚਾਨਣ ਤੇ ਖੇੜਾ	ਮਨੋਜ ਦਾਸ
8. ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ — ਭਾਗ I	ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਕਰ
9. ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ — ਭਾਗ II	ਸੁਮੰਗਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
10. ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯਾਤਰੀ	ਕੇ. ਸੀ. ਖੰਨਾ
11. ਸਾਡੀਆਂ ਰੇਲਾਂ	ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ
12. ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ	ਐਮ. ਚੋਕਸੀ ਤੇ ਪੀ. ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ
13. ਆਓ, ਨਾਟਕ ਖੇਡੀਏ	ਉਮਾ ਅਨੰਦ
14. ਬਿੱਲੀ ਮਾਸੀ ਦਾ ਪਰਵਾਰ	ਐਮ. ਡੀ. ਚਤੁਰਵੇਦੀ
15. ਰੋਹੰਤ ਅਤੇ ਨੇਦੀਆ	ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੈਤਨਿਆ
16. ਬੜਾ ਪਾਣੀ	ਲੀਲਾ ਮਜੁਮਦਾਰ
17. ਕਹਾਣੀ ਜੁਗੋ ਜੁਗ	ਸ਼ਾਂਤਾ ਰੰਗਾਚਾਰੀ
18. ਮੋਰਾ	ਮੁਲਕ ਰਾਜ ਆਨੰਦ
19. ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ	ਰਾਜੇਂਦਰ ਅਵੱਸਥੀ
20. ਸਭ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸਭ ਦਾ ਦੋਸਤ	ਉਮਾਂ ਸ਼ੰਕਰ ਜੋਸ਼ੀ
21. ਸੋਨਾ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ	ਤਾਰਾ ਤਿਵਾੜੀ
22. ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹਾਕੀ	ਸਾਰਾਦਿੰਦੂ ਸਾਨਿਆਲ

ਹਰ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਕੀਮਤ ₹50

ਇਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ।